313news

İMAM ƏLİ علیه السلام FƏDƏYİ NİYƏ GERİ QAYTARMADI?

Doktor Seyyid Casim Musəvinin
"Şübhələrin Kəşfi" kitabından

İmam Əli (ə) Fədəyi niyə geri qaytarmadı?

(Doktor Seyyid Casim Musəvinin "Şübhələrin Kəşfi" kitabından)

313news.net

MÜNDƏRİCAT

Fədəyin tarixindəki hadisələr 5
İmam Əlinin (ə) xilafəti dövründə Fədək 9
Möminlərin əmiri Əlinin (ə) Fədəklə bağlı addımları 18
İmam Əli (ə) niyə Fədəyi Əhli-Beytə (ə) qaytarmadı? 21
1. Fədəyin Fatimənin (ə) haqqı olduğunu İmamın (ə) aydın bəyan etməsi 22
2. Vəziyyətin uyğun olmadığı üçün İmam (ə) Fədəyi qaytarmadı 24
A. Özündən əvvəlki xəlifələrin qoyduğu möhkəmlənmiş qaydalar 24
B. Osmanın xilafətindən sonra xəlifə olması 29
C. İmamın (ə) Əhli-Beytinin (ə) özündən sonra mübahisədən uzaq tutmaq istəyi 46
D. Fatiməyə (ə) olan zülmlərdən sonra Əhli-Beyt (ə) maddi mübahisələri özünə layiq bilmədi 51
E. İmam Əlinin (ə) sərəncamındakı Fədək 55

Bismillahir-Rəhmanir-Rəhim
Allahummə salli əla Muhəmmədin və ali Muhəmməd!

Hörmətli oxucu!

Oxudunuz bu kiçik həcmli kitab *Doktor Seyyid Casim Musəvinin* vəhabi alimi *İhsan İlahi Zahirin* "Şiə və Əhli-Beyt" adlı kitabına yazdığı "Şübhələrin Kəşfi" adlı kitabın II cildindən bir hissədir. Doktor Seyyid Casim Musəvi İhsan İlahi Zahirinin yalan və böhtanlarla dolu bu kitabına III cilddən ibarət Şübhələrin Kəşfi (Kəşfun Şubahat) adlı rədiyyə kitabı yazmışdır. Kitabın hər üç cildi 313news.net tərəfindən ana dilimizə tərcümə olunmuş, kitablar saytın KİTABXANA bölməsinə yerləşdirilmişdir.

Fədəyin tarixindəki hadisələr

Fədək ətrafında dövr edən tarixi mərhələlərə nəzər salan şəxs Fədək barədə yanaşmanın müəyyən bir qayda çərçivəsində olmadığını, həmçinin aydın bir dəlilə uyğun rəftar edilmədiyini görəcək. Əksər zamanlarda onunla bağlı hökmlərdə "ictihad", siyasət, həvaye-nəfs və istəklərin aşkar təsirləri görünür. İlk üç xəlifənin onunla bağlı fərqli rəftarları olmuş, Əməvilər və Abbasilər dövründə isə vəziyyət dolaşıq hal almışdı.

Əvvəldə də qeyd edildiyi kimi, ilk dövrlərdə Əbu Bəkr Fədəyi Əhli-Beytin (ə) əlindən almış, Ömər isə öz xilafəti dövründə miras ünvanı ilə deyil, daha yaxşı baxılması və qulluq edilməsi üçün onlara (ə) qaytarmışdı. Bunu Müslim və Buxarinin rəvayətlərində də görürük. Ömər Abbasa və Möminlərin əmirinə (ə) deyir (rəvayət Müslimdəndir): *"Əgər istəyirsinizsə onu sizə verərəm, belə ki, Peyğəmbərin (s) onunla rəftar etdiyi kimi sizin də rəftar etməniz Allahın boynunuzdakı əhdidir – demişdim. Siz onu götürdünüz. Belə deyilmi?" Dedilər: "Bəli, elədir". Ömər dedi: "Sonra yanıma gəlib aranızda hökm etməməyimi istədiniz. Xeyr, Allaha and olsun ki, sizin aranızda bundan başqası ilə hökm etməyəcəyəm".*[1]

İbn Həcər bu rəvayətin şərhində "...*Xeyr, Allaha and olsun ki, sizin aranızda bundan başqası ilə hökm etməyəcəyəm"* sözü ilə bağlı deyir: "Yəni, bunu sizə yalnız rəhbərlik və baxım üçün verirəm".[2]

Lakin Osman xilafəti dövründə onu geri aldı və Mərvan ibn Həkəmə verdi. Bu, Peyğəmbərin (s) qovaraq sürgün etdiyi həmin Mərvan ibn Həkəmdir ki, Osman onu Mədinəyə qaytardı, himayə etdi və qızı ilə evləndirdi. İbn Əbdu Rəbbih Əndəlusi deyir: "Camaatı Osmana qarşı ən çox qəzəbləndirən isə Peyğəmbərin (s) qovaraq sürgün etdiyi həmin Həkəm ibn Əbülası himayə

---

[1] Səhih, Müslim, c. 5, s. 153; Səhih, Buxari, c. 4, s. 44

[2] Fəthul-bari, İbn Həcər, c. 6, s. 145

etməsiydi... Fədək Peyğəmbərin (s) sədəqəsi olduğu halda Osman onu Mərvana verdi".[3]

İbn Həcər "Fəthul-bari"də deyir: "Osman öz rəyinə uyğun Fədəkdən istifadə edirdi. Əbu Davud Müğeyrə ibn Muqsəmin vasitəsilə rəvayət edir: "Ömər ibn Əbdüləziz Mərvan oğullarını bir yerə toplayıb dedi: "Peyğəmbər (s) Fədəkdən əldə etdiklərini Bəni-Haşimə xərcləyir, onların kölələrini evləndirirdi... Peyğəmbərin (s), Əbu Bəkrin və Ömərin dövrlərində belə idi. Sonra Osmanın dövründə Mərvan onu ələ keçirdi".[4]

Məlum olur ki, Möminlərin əmiri Əli (ə) öz xilafəti dövründə Fədəyi Mərvandan geri alıb. Çünki Müaviyə hakimiyyəti ələ keçirdikdən sonra onu ikinci dəfə Mərvana qaytarır. Təbəri öz "Tarix"ində yazır: "Əhli-Sünnənin siyər əhlinin sözlərinə əsasən Mərvan həmin il camaatı Həccə apardı. Müaviyənin ona qarşı qəzəbli olduğuna, eləcə də əvvəl bağışladığı Fədəyi ondan geri aldığına əsasən vəzifədən çıxarılacağını gözləyirdi".[5]

İbn Səd "ət-Təbəqat" əsərində Cəfər ibn Muhəmməd Ənsaridən nəql edir: "Müaviyə Mərvan ibn Həkəmi Mədinəyə vali təyin etdi. Mərvan Müaviyəyə məktub yazaraq ondan Fədəyi istədi və Müaviyə onu Mərvana verdi. Fədək Mərvanın əlində idi, onun meyvələrini satır, hər il on minlərlə dinar qazanırdı. Sonra Müaviyə ona qəzəbləndi, Mədinənin valiliyindən çıxardı, Fədəyi geri aldı və onun Mədinədəki vəkilinin sərəncamına verdi. Vəlid ibn Ütbə ibn Əbu Süfyan və Səid ibn As onu Müaviyədən istəsələr də, onlara vermədi. Mərvan ibn Həkəmi növbəti dəfə Mədinəyə vali təyin etdikdə Mərvan müraciət etmədən Müaviyə Fədəyi yenidən ona verdi. Ötən dövr ərzində Fədəkdən əldə olunan gəliri də geri qaytardı. Fədək Mərvanın ixtiyarında idi".[6]

Mərvandan sonra Ömər ibn Əbdüləzizin hakimiyyət dövrünədək Fədək Bəni-Ümməyyənin əlində oldu. Bəlazuri deyir: "Ömər ibn Əbdüləziz camaata

---

[3] əl-Əqdul-fərid, İbn Əbdu Rəbbih, c. 2, s. 87

[4] Fəthul-bari, İbn Həcər, c. 6, s. 141

[5] Tarix, Təbəri, c. 4, s. 173, "Qırx doqquzuncu ilin hadisələri".

[6] ət-Təbəqatul-kubra, Muhəmmməd ibn Səd, c. 5, s. 388

xütbə söyləyərək dedi: “Fədək üzərinə at və ya dəvə sürülmədən əldə olunmuş və Allah onu Peyğəmbərə (s) vermişdi... Müaviyə hakimiyyətə gəldikdə onu Mərvan ibn Həkəmə verdi. Mərvan da Əbdülməlikə və atama verdi. Nəticədə Fədək Vəlidin, Süleymanın və mənim mülkiyyətimdə oldu. Vəlid hakimiyyətə gəldikdə ondan onun öz payını istədim və Vəlid onu mənə verdi. Həmçinin Süleymandan da ona aid olan hissəni istədim, o da öz payını mənə hədiyyə etdi. Onları bir əldə cəmlədim. Mənim üçün ondan daha sevimli mülkiyyət yox idi.[7] Şahid olun ki, onu sahiblərinə qaytarıram”.[8]

Ardınca onu Zəhra (ə) balalarına qaytardı. Yaqut Həməvi “Möcamul-buldan” kitabında deyir: “Ömər ibn Əbdüləziz xilafətin rəhbərliyinə keçdikdə Mədinədəki məmuruna məktub yazaraq Fədəyi Fatimənin (ə) övladlarına qaytarmağı əmr etdi. Ömər ibn Əbdüləzizin xilafəti müddətində Fədək onlarda idi”.[9]

Lakin Ömər ibn Əbdüləziz öldükdən sonra xəlifə elan olunan Yezid ibn Əbdülməlik onu Fatimənin (ə) övladlarından geri aldı. Yaqut deyir: “Yezid ibn Əbdülməlik hakimiyyətə gəldikdə onu qaytardı və hələ də Bəni-Üməyyənin əlindədir”.[10]

Abbasilər dönəmində Əbülabbas Səffah hakimiyyəti ələ keçirdikdə Fədəyi Əli ibn Əbu Talibin (ə) övladlarından Həsən ibn Həsənin oğlu Abdullaha qaytardı. Əbu Cəfər Mənsur öz xilafəti zamanında yenidən onlardan geri aldı. Lakin Mehdi ibn Mənsur xəlifə olduqda təkrarən Fatimənin (ə) övladlarına qaytardı. Musa ibn Mehdi ilə qardaşları isə onu əllərindən aldılar. Məmun xilafətə gələnədək Fədək onlarda qaldı. Məmun xəlifə olduğu zaman onu yenidən Fatimənin (ə) övladlarına qaytardı. Yaqut Həməvi deyir: “Əbülabbas Səffah xilafətin rəhbərliyinə keçdikdə Fədəyi Abdullah ibn Həsən ibn Həsən ibn Əli (ə) ibn Əbu Talibə verdi. Abdullah onların qəyyumu idi və onu Əli ibn

---

[7] Bu sözlər Fədəyin ərazisinin genişliyini, varidat və mənfəətinin çoxluğunu göstərir.

[8] Futuhul-buldan, Bəlazuri, c. 1, s. 36-37

[9] Möcamul-buldan, Həməvi, c. 4, s. 239

[10] Möcamul-buldan, Həməvi, c. 4, s. 239

Əbu Talibin (ə) övladlarının arasında bölüşdürürdü. Mənsur xəlifə olduqda Həsən övladları ona qarşı qiyam etdilər, bu səbəbdən, Fədəyi onlardan geri aldı. Mehdi ibn Mənsur özünün xilafəti dövründə geri qaytardı, Musa Hadi onu əllərindən alıb Məmunun hakimiyyətinədək ixtiyarında saxladı".[11]

Bəlazuri deyir: "İki yüz onuncu ildə möminlərin əmiri Məmun Abdullah ibn Harun Rəşid əmr verərək Fədəyi Fatimə övladlarına qaytardı. Bu barədə Mədinənin valisi Qəsəm ibn Cəfərə məktub yazaraq dedi: "...Peyğəmbər (s) Fədəyi qızı Fatiməyə vermişdi və o, ondan xərcləyirdi. Bu, Peyğəmbər (s) ailəsinin nəzdində aydın və məlum, ixtilafsız bir məsələdir. Ona onlardan daha layiq bir şəxsi tanımıram. Möminlərin əmiri qərara alıb ki, onu öz varislərinə qaytarıb təhvil versin. Bununla Allaha və Peyğəmbərinə (s) yaxınlaşmaq, Allahın haqqını və ədalətini bərpa etmək və Peyğəmbərinin (s) əmrini və sədəqəsini yerinə yetirmək istəyirəm". Bunu öz kargüzarlığında təsbit etməyi və məmurlarına bu haqda bildiriş göndərməyi tapşırdı. Peyğəmbərin (s) vəfatından sonra hər bir mövsümdə bir carçı çıxar, Peyğəmbərə (s) aid sədəqənin, bəxşişin və s. tələbləri olan şəxsləri çağırar, iddiaçının sözü qəbul edilərək istəyi icra olunardı. Fatimə (r) Peyğəmbərdən (s) qalanlar barədə sözü təsdiq edilməyə ən layiq şəxs idi. Möminlərin əmiri özünün məmuru Mübarək Təbəriyə məktub yazaraq Fədəyi öz keçmiş sərhədləri, bütün hüquqları, xidmətçiləri və gəliri ilə bərabər Fatimənin övladlarına qaytarmağı əmr etdi..."[12]

Xilafət Mütəvəkkilə həvalə olunduqda yenidən Fədəyi Fatimənin övladlarının əlindən aldı və Məmundan əvvəlki sahiblərinə qaytarmağı əmr etdi. Bəlazuri deyir: "Mütəvəkkil Əlallah (r) xəlifə olduqda onu Məmundan əvvəl sahib olan şəxslərə qaytarmağı tapşırdı".[13]

Müntəsir hakimiyyətə gəldikdə isə onu təkrarən Fatimənin övladlarına geri verdi. İbn Əsir öz "Tarix"ində yazır: "Müntəsir böyük həlimliyə sahibi idi...

---

[11] Möcamul-buldan, Həməvi, c. 4, s. 239

[12] Futuhul-buldan, Bəlazuri, c. 1, s. 37-38

[13] Futuhul-buldan, Bəlazuri, c. 1, s. 38

Camaata Əlinin (ə) və Hüseynin (ə) qəbirlərini ziyarət etməyi əmr edirdi. Ələvilər atasının xilafəti zamanında qorxu altında yaşadıqları halda, onun dövründə amanda və asayişdə idilər. Onlara mülkiyyət azadlığı verdi, Fədəyi Əli ibn Əbu Talibin (ə) oğulları Həsən (ə) və Hüseynin (ə) övladlarına qaytarmağı əmr etdi".[14]

İmam Əlinin (ə) xilafəti dövründə Fədək

İhsan Zahirin iddiasına görə, Möminlərin əmiri Əli (ə) də öz xilafəti dövründə Fədəklə əvvəlki iki xəlifə kimi rəftar etmişdi. Buna Seyyid Mürtəzaya nisbət verdiyi cümlələri dəlil göstərmişdi. İhsan Zahir deyir: **"Necə ki, ələmul-huda ləqəbli şiə alimi Seyyid Mürtəza deyir: "Xilafət Əli ibn Əbu Talibə yetişdikdə Fədəyin qaytarılması barədə söz açaraq dedi: "Mən Əbu Bəkrin və Ömərin qadağan etdiyi şeyi qaytarmağa Allahdan həya edirəm".[15]**

Bunun izahı qarşıda qeyd ediləcək, inşallah. Çox təəssüf olsun ki, müəllif öz adəti üzrə yenə də saxtakarlığa yol vermiş, oxucunu növbəti dəfə yanıltmağa səy göstərmişdir.

İhsan Zahir bu kəlmələri Seyyid Mürtəzanın "əş-Şafi" kitabından nəql edib. Həmin kitabı Seyyid Mürtəza Qazi Əbdülcabbar Mötəzilinin "əl-Muğni" kitabına cavab olaraq qələmə alıb. Seyyid Mürtəza öz üslubuna əsasən birinci Qazi Əbdülcabbarın sözlərini nəql edir, ardınca da ona cavab verir. Verdiyi cavabda isə Əhli-Sünnə rəvayətlərindən dəlillər təqdim edir. Əhli-Sünnə mənbəyindəki hədisin bir hissəsinin onun etiqadına əks olmasına baxmayaraq, rəvayəti əksər hallarda kəsmədən, tam mətnlə nəql edir. Bütün bunlar Seyyid Mürtəzanın elmi əmanətə olan qayğısını göstərir.

---

[14] əl-Kamilu fit-tarix, İbn Əsir, c. 7, s. 116

[15] Şiə və Əhli-Beyt, İhsan İlahi Zahir, s. 89

Halbuki İhsan Zahir burada bir çox yerdə saxtakarlığa əl atır, gah Qazi Əbdülcabbarın sözlərini Seyyid Mürtəzaya nisbət verir (necə ki, birinci cilddə dəfələrlə bunun şahidi olduq), gah da Seyyid Mürtəzanın cavab olaraq Əhli-Sünnədən nəql etdiyi rəvayətin bir hissəsini müəllifin rəyi kimi təqdim edir. Necə ki, bunu hazırkı məqamda da müşahidə edirik.

İhsan Zahir bu adətinin üzərində inadla israr edir. Bunun arxasında duran həqiqi səbəbi bilmirik. Ya məsələ onun üçün qarışıq qalmışdır, ya da bunu qəsdən edib.

Burada isə qəsdən saxtakarlığa əl atdığına şübhə etmirik. Çünki həmin mənbədə Seyyid Mürtəzanın sözləri olduqca aydındır.

Qazi Əbdülcabbar özünün "əl-Muğni" kitabında iddia edir ki, Fatimə (ə) Əbu Bəkrin dəlillərini eşitdikdə öz tələbindən əl çəkdi. Deyir: "Fatimə (ə) Əbu Bəkrin dəlillərini eşitdikdə öz tələbindən əl çəkdi. Əvvəldə də, sonra düz qərar qəbul etdi".[16]

Seyyid Mürtəza isə cavabında bildirir ki, Fatimə (ə) tələbində mübahisə və münaqişədən əl çəkdi, lakin qəzəbli, zülm edilmiş və acı çəkərək onlardan üz çevirdi. Sonra isə Seyyid bu sözlərinə Əhli-Sünnə rəvayətlərindən dəlillər təqdim edərək deyir: "Ömrümə and olsun ki, o, tələbində mübahisə və münaqişədən əl çəkdi, lakin qəzəbli, zülm edilmiş və acı çəkərək onlardan üz çevirdi. Bu məsələdə onun qəzəbi və narazılığı heç bir insaflı şəxsə gizli deyil. Şiə olmaları ilə ittiham edilməyən və ya şiə təəssübü çəkməyən bir çox ravilər Xanımın (ə) oradakı sözlərini nəql etmişdir. Tələbində mübahisə və münaqişədən əl çəkməsi və onlardan üz döndərməsi, qeyd etdiyimiz qəzəb və narazılığa dəlildir".[17]

Sonra buna dəlil olaraq, Seyyid Mürtəza Zəhranın (ə) sözlərinin qeyd edildiyi Əhli-Sünnə rəvayətlərini nəql edir. Ürvənin Aişədən, Übeydullah ibn Muhəmməd Həfs Təmimi (İbn Aişə) yolu ilə nəql etdiyi rəvayəti qeyd edərək kitabında deyir: "Onun (Qazi Əbdülcabbarın) "Fatimə (ə) Əbu Bəkrin

[16] əl-Muğni fil-İmaməti (I bölmə), Qazi Əbdülcabbar, s. 329

[17] əş-Şafi, Seyyid Mürtəza, c. 4, s. 69.

dəlillərini eşitdikdə öz tələbindən əl çəkdi. Əvvəldə də, sonra düz qərar qəbul etdi" sözünə gəldikdə, ömrümə and olsun ki, o, tələbində mübahisə və münaqişədən əl çəkdi, lakin qəzəbli, zülm edilmiş və acı çəkərək onlardan üz çevirdi. Bu məsələdə onun qəzəbi və narazılığı heç bir insaflı şəxsə gizli deyil. Şiə olmaları ilə ittiham edilməyən və ya şiə təəssübü çəkməyən bir çox ravilər Xanımın (ə) oradakı sözlərini nəql etmişdir. Tələbində mübahisə və münaqişədən əl çəkməsi və onlardan üz döndərməsi, qeyd etdiyimiz qəzəb və narazılığa dəlildir.

Burada sözlərimizin doğruluğuna dəlil olacaq rəvayətləri qeyd edirik. Əbu Abdullah Muhəmməd ibn İmran Mirzəbani deyir: Muhəmməd ibn Əhməd Katib Əhməd ibn Übeyd ibn Nasih Nəhəvidən, o da Ziyadidən, o da Şərqi ibn Qətamidən, o da Muhəmməd ibn İshaqdan, o da Saleh ibn Keysandan, o da Ürvədən, o da Aişədən nəql edir.

Mirzəbani deyir: Əbu Bəkr Muhəmməd ibn Məkki, Əbüleyna Muhəmməd ibn Qasim Seymamidən, o da İbn Aişədən nəql edir:[18] "Peyğəmbərin (s) vəfatından sonra Fatimə (ə) öz xanım xidmətçi və qulluqçuları ilə Əbu Bəkrin yanına getdi".

Birinci rəvayətdə Aişə deyir: "Fatimə Əbu Bəkrin onu Fədəkdən məhrum etmək qərarını eşitdikdə üzərinə örtük atıb öz xanım xidmətçi və qulluqçuları ilə onun yanına getdi".

Buradan başlayaraq rəvayətlərin ardı eynidir: "...və qövmün qadınları ilə Əbu Bəkrin yanına daxil oldu. O, mühacir, ənsar və digərləri ilə bir yerdə idi. Xanım (ə) örtüyünü büküb ağlamağa başladı. Məclisdəkilər hamısı onun bu ağlamağından həyəcanlanıb ağladılar. Sonra bir az sakitləşdi, qəzəbi yatdı və sözə başladı. Allaha həmd və səna söyləyib, Peyğəmbəri salavat və salamla yad

[18] "Təqribut-təhzib"də İbn Həcər onun tərcümeyi-halında deyir: "Übeydullah ibn Muhəmməd ibn Aişə – babasının adı Həfs ibn Ömər ibn Musa ibn Übeydullah ibn Müəmmər Təmimidir. Ona Təlhənin qızı Aişəyə nisbət verilərək İbn Aişə, İbn Aişi və ya İbn İşi də deyilib. Belə ki, onların nəslindəndir. Siqədir, səxavətli şəxs olub, Qədəriyyədən olduğu iddia olunsa da, bu təsdiqini tapmayıb. İyirmi səkkizinci ildə ölüb". (c. 1, s. 638)

etdikdən sonra dedi: ***"Sizə özünüzdən bir peyğəmbər gəldi ki, sizin əziyyətə (məşəqqətə) düşməyiniz ona ağır gəlir, o sizdən (sizin iman gətirməyinizdən) ötrü təşnədir, möminlərə şəfqətli, mərhəmətlidir!".***[19]

Odur ki, əgər bunu nəzərə alsanız, anlayacaqsınız ki, o mənim atamdır, sizin arvadlarınızın atası deyil. Və mənim əmim oğlunun qardaşıdır. Sizin kişilərdən deyil. Necə bir iftixara səbəbdir!

O, öz peyğəmbərliyini xəbərdarlığı ilə bildirdi və öz yolunu müşriklərin uçurumundan aralı saldı. Onların başlarını vurdu, boğazlarından yapışıb sıxaraq hikmət və moizələri ilə Allah yoluna dəvət etdi. Bütləri dağıtdı, başçılarının başlarını elə əzdi ki, çoxu dağıldı və arxalarını meydana çevirərək qaçdı.

Sübh gecənin pərdəsini yarıb çıxdı və haqqın parlaq siması üzündəki niqabı yerə atdı. Mütləq həqiqət və əsl haqq-ədalət göründü. Din başçısı sözə başladı və şeytansifət azğınların boğazları quruyub susdu. İxlas kəliməsi tamamlandı. Halbuki siz yanar çalanın qırağında fürsət axtaran adamyeyənlərin bir tikəsi idiniz. Hər yetən sizə bir təpik vururdu. Küçədəki gölməçələrdən çirkli su içir, ağacların yarpaqlarını yeyirdiniz. Alçaqlıq və yaramazlıq kölgəsi üstünüzü bürümüşdü. Qorxurdunuz ki, sizi bir göz qırpımında bu adamların arasından taparlar.

Bütün bunlardan sonra (bu zillət və xiffətlərin, yolazma və dinsizliklərin arxasından) Uca Allah Öz iradəsi ilə sizi atam Muhəmmədin (s) əli ilə xilas etdi və doğru yola yönəltdi. Halbuki onun özü insansifət yırtıcılarla, canavar xislətli ərəblərlə və dikbaş Kitab əhli ilə çarpışırdı. ***"Onlar hər dəfə savaş alovunu qızışdırdıqda (o İlahi nurlarını söndürmək məqsədilə) Uca Allahın Özü həmin atəşi söndürürdü".***

Haqsızlıq və günahların baş alıb getdiyi, məlun şeytanın hər an göründüyü, dinsiz əjdahaların dil çıxararaq alov püskürdüyü o çağlarda atam – Allahın Rəsulu (ə) dərhal öz əmisi oğlu Əlini (ə) o od püskürən əjdahalarla mübarizə

[19] Tövbə, 128

üçün qabağa verdi. O da (əmisi oğlunun – qardaşının, rəhbərinin və müəlliminin əmri ilə) igidcəsinə irəli çıxır və bir göz qırpımında möhkəm yumruğu ilə əjdahanı əzib suyunu çıxarırdı. Özünün iti qılıncını həmin atəşi susdurmadan yerə qoymur, rahatlıq nə olduğunu bilmirdi. Axı o, haqq yolunda əzab-əziyyətlər görmüşdü, İlahi fərmanını yerinə yetirməkdə çox sınaqlardan çıxmışdı. O, Allahın Elçisinin (s) ən yaxın (hamıdan yaxın) qohumu, İlahini sevənlərin, övliyaların başçısı idi. Siz isə o qorxulu çağlarda əmin amanlıqda öz eyş-işrətinizlə məşğul idiniz".

Burada Əbu Əynanın İbn Aişədən nəql etdiyi xəbər başa çatır. Ürvə ibn Zübeyr Aişədən bu əlavəni nəql edir: "Uca Allah elə ki, peyğəmbərlərin əbədi evini – Öz seçilmişlərinin daimi məskənini sonuncu peyğəmbərin (s) ixtiyarına verdi, sizin gizli düşmənçilik və nifaqınız aşkara çıxdı, yolunu azmışların içindəki qəzəb dilə gəldi. Heç bir adı-sanı olmayan adamlar dahilik iddiasına düşdülər. Azğın və günahkar adamlar səslərini başlarına ataraq küçələrdə meydan suladılar.

Bəli, şeytan başını deşikdən çıxarıb sizi özünə tərəf səslədi. Şeytan gördü ki, onun dəvətini canla-başla qəbul edir, sözünü eşidir və ona hörmət-izzətlə baxırsınız. Odur ki, sizdən ayağa durmağı xahiş etdi və gördü ki, nə tez ayağa qalxırsınız. Sizi dağlayıb gördü ki, necə də atəşsevərsiniz. Siz də qəzəblənib başqalarına daha yandırıcı dağlar vurdunuz.

Allahın Peyğəmbəri (s) ilə əhd-peyman bağlamışdınız, lakin onu çox tez unutdunuz. Həmin əhdin mürəkkəbi quruyan kimi, bəhanə etdiniz ki, bir fitnə olmasın deyə, qorxudan belə iş tutmusunuz ***"Bilin ki, özünüz fitnə içindəsiniz və cəhənnəm hər tərəfdən kafirləri qoynuna almaqda davam edir".***

Bəs necə oldu ki, bu cür iş tutdunuz? Bu cür hara gedib çıxacaqsınız? Halbuki Allahın kitabı – Quran qarşınızdadır. Onun mətləblərini aşkar, hökmləri aydın, göstərişləri nurani, çatdırdıqları göz qabağında, əmrləri bəllidir. Bunlara baxmayaraq, Ona məhəl qoymadınız? Yoxsa, Ondan üz çevirmək istədiniz? Bəlkə Quran əvəzində başqa şey tapıb, onun hökmlərinə

əməl edirsiniz? Bilin ki, Quranın əksinə olan hökm zülmkarlar üçün yaxşılıq əvəzi deyil. ***"Kim İslam dinindən başqa din axtarsa, əsla ondan qəbul olunmayacaq və o, axirətdə də ziyankarlardan olacaq".***

Sonra o qədər sakit durmadınız ki, bu nabələd minik heyvanı ram olsun, cilovunu ələ versin və sizə tabe olsun. Biz də (bu zülmlər qarşısında) bədəninə xəncər saplanmış, ürəyinə nizə batmış bir adam kimi dözür, səbr edirik. İndi güman edirsiniz ki, bizə Allahın Rəsulundan (s) bir irs qalmayıb? ***"Onlar Cahiliyyət dövrünün hökmünümü istəyirlər? Tam qənaət sahibi olan bir camaat üçün Allahdan daha yaxşı hökm verə bilən kimdir?!"***[20]

Bax, ey Əbu Qihafənin oğlu! Sən atandan irs qazanmalısan, mən isə öz atamın irsindən məhrum qalmalıyam?

"Heyhat, əgər düşünürsən ki, Allahın Kitabının hökmlərinə görə sənin atandan qalma irsin var, mənə isə atamdan heç bir irs nəsib olmayıbdır, çox yanılırsan. ***"Sən çox əcaib bir şeylə gəldin! (Və ya çox çirkin bir iş gördün!)".***[21] Amma sən də bil ki, doğrudan da məhşər günü də var və o gün axırda gələcək və sənlə üz-üzə duracaq. Həmin gün özün başa düşəcəksən ki, Uca Allah nə gözəl hakim, Muhəmməd (s) nə yaxşı iddiaçı və haqqını istəyəndir. Qiyamət günü də nə yaxşı bir vaxtdır. ***"Hər bir xəbərin*** (Quranda sizə xəbər verdiyim əzabın Allah tərəfindən təqdir olunmuş) ***müəyyən bir vaxtı var və siz (onu) biləcəksiniz".***[22]

Sonra atasının qəbrinə tərəf getdi...

Deyir: Əbu Bəkr Allaha həmd-səna söylədi, Peyğəmbərə və ailəsinə salavat göndərib dedi: "Ey qadınların ən yaxşısı və ən yaxşı peyğəmbərin qızı! Allaha and olsun ki, mən Peyğəmbərin (s) rəyinə düşmənçilik edə bilmərəm. Yalnız onun izni ilə rəftar edirəm. Başçı öz əhlini aldatmaz. Mən Allahı şahid tuturam, O, şahid olaraq yetərlidir! Mən Peyğəmbərin (s) belə buyurduğunu eşitmişəm:

---

[20] Maidə, 50

[21] Məryəm, 27

[22] Ənam, 67

“Biz peyğəmbərlər özümüzdən sonra qızıl-gümüş, ev-mülk miras buraxmarıq. Yalnız kitab və hikmət, elm və peyğəmbərlik miras qoyarıq”.

Deyir: “Xilafət Əli ibn Əbu Talibə yetişdikdə Fədəyin qaytarılması barədə söz açaraq dedi: “Mən Əbu Bəkrin və Ömərin qadağan etdiyi şeyi qaytarmağa həya edirəm”.[23]

İhsan Zahirin nəql etdiyi Seyyid Mürtəzanın sözlərinə nəzər salan şəxs onun bu xütbəni Əhli-Sünnə mənbələrindən rəvayət etdiyini aydın görəcək. Necə ki, bunu öz sözləri ilə də bəyan edir: “Şiə olmaları ilə ittiham edilməyən və ya şiə təəssübü çəkməyən bir çox ravilər Xanımın (ə) oradakı sözlərini nəql etmişdir”.[24]

İlahi İhsan Zahirin Seyyid Mürtəzaya nisbət verdiyi kəlmələr həqiqətdə ona məxsus deyil. Oradakı sözlər Ürvə ibn Zübeyrin Aişədən nəql etdiyi Xanım Zəhranın (ə) sünni mənbəyindəki xütbəsindən bir parçadır. Seyyid Mürtəza bu xütbəni kitabında İbn Aişənin və Ürvə ibn Zübeyrin sözlərinə heç bir şey artırmadan və azaltmadan tam mətni ilə qeyd edib. Bu rəvayət isə Qazi Əbdülcabbarın sözlərinə cavabdır.

Seyyid Mürtəzanın bu cavabla məqsədi İbn Aişənin və Ürvə ibn Zübeyrin sünni mənbəyindəki rəvayətləri Zəhranın (ə) qəzəbli olduğunu, ilk iki xəlifəyə qarşı narazılığını bildirir, bu rəftarları ilə ona zülm və acı verdiklərini, onlardan şikayət etdiyini açıq bəyan edir.

Seyyid Mürtəza bu rəvayətləri öz əqidəsinə əsasən deyil, əksinə, onların öz rəvayətlərini özlərinə qarşı dəlil göstərmək üçün nəql edir. Bunun isbatı isə Ürvənin rəvayətini nəql etməzdən əvvəl Seyyidin qeyd etdiyi kəlmələrdir: “Ömrümə and olsun ki, o, tələbində mübahisə və münaqişədən əl çəkdi, lakin qəzəbli, zülm edilmiş və acı çəkərək onlardan üz çevirdi. Bu məsələdə onun qəzəbi və narazılığı heç bir insaflı şəxsə gizli deyil”.[25]

---

[23] əş-Şafi fil-imamət, Seyyid Mürtəza, c. 4, s. 68-76

[24] əş-Şafi fil-imamət, Seyyid Mürtəza, c. 4, s. 68

[25] əş-Şafi, Seyyid Mürtəza, c. 4, s. 68-69

Bu kəlmələr Ürvənin xütbə ilə bağlı sözləri ilə uyğun deyil: “Xilafət Əli ibn Əbu Talibə yetişdikdə Fədəyin qaytarılması barədə söz açaraq dedi: “Mən Əbu Bəkrin və Ömərin qadağan etdiyi şeyi qaytarmağa həya edirəm”.

Aydındır ki, bu fikirlər bir-birinə ziddir. Belə ki, Ürvənin rəvayəti onun mübahisədən əl çəkərək razılaşdığını bildirir. Bu isə Qazi Əbdülcabbarın digər bir iddiası idi: “Fatimə (ə) Əbu Bəkrin dəlillərini eşitdikdə öz tələbindən əl çəkdi. Əvvəldə də, sonra düz qərar qəbul etdi”.

Seyyid Mürtəza isə bu sözə qətiliklə etiraz edir: “Fatimə (ə) tələbində mübahisə və münaqişədən əl çəkdi, lakin qəzəbli, zülm edilmiş və acı çəkərək onlardan üz çevirdi”.[26]

Həmçinin, göründüyü kimi, Seyyid Mürtəza Ürvə ibn Zübeyrin Aişədən nəql etdiyi rəvayətlə Xanım Zəhranın (ə) sözlərini dəlil göstərir, yalnız Ürvənin sözlərini qeyd etmir. Həmin sözlər isə Fatimənin (ə) xütbəsi ilə bağlı Ürvənin rəvayətdəki şəxsi fikirləridir. Ürvə xütbəni kamil mətnlə rəvayət etdikdən sonra Fədəklə bağlı Möminlərin əmirinin (ə) öz xilafəti dövründəki sözlərinə də yer verir. Aişədən nəql edilən hissə yalnız Xanım Zəhranın (ə) xütbəsindən ibarətdir. Lakin Ürvənin sözləri Aişənin rəvayətinin bir hissəsi deyil, Fədəyin sonrakı taleyi ilə bağlıdır. Ürvənin bu sözlərindəki məqsədinin nə olduğunu anlamırıq. Belə ki, onun sözlərinin xütbə ilə bir əlaqəsi yoxdur. Bəlkə də, bu, Xanımın (ə) ilk iki xəlifə barəsindəki sərt sözlərinin təsirini zəiflətmək məqsədi daşıyır.

Xanım Fatimənin (ə) tələbində mübahisə və münaqişədən əl çəkərək, lakin qəzəbli, zülm edilmiş və acı çəkərək onlardan üz çevirdiyinə işarə edən dəlillərdən biri də Buxarinin “Səhih”də Aişədən nəql etdiyi rəvayətdir: *“Peyğəmbərin (s) qızı Fatimə (ə) atasının vəfatından sonra Əbu Bəkr Siddiqdən atasından qalan mirası bölüb payını verməsini istədi. Əbu Bəkr dedi: “Peyğəmbər (s) buyurub: “Biz miras qoymarıq, bizdən qalanlar sədəqədir”.*

[26] əş-Şafi, Seyyid Mürtəza, c. 4, s. 68-69

Peyğəmbərin (s) qızı Fatimə bundan qəzəbləndi, vəfat etdiyi vaxtadək Əbu Bəkrlə danışmadı".[27]

Həmçinin "Səhih"də Aişə yolu ilə rəvayət edir: *"Peyğəmbərin (s) qızı Fatimə Əbu Bəkrin yanına adam göndərib Peyğəmbərin (s) mirasını, Allahın Mədinədən ona məxsus etdiklərini (*fey*ini), Fədəyi və Xeybər xümsündən qalanları tələb etdi... Əbu Bəkr ona bir şey verməkdən imtina etdi. Fatimə Əbu Bəkrə qəzəbləndi və vəfat edənədək onunla bir daha danışmadı. Peyğəmbərin (s) vəfatından sonra altı ay yaşadı.Vəfat etdikdə həyat yoldaşı Əli onu gecə ikən dəfn etdi. Dəfnində Əbu Bəkrin iştirakına izn vermədi..."*[28]

Eləcə də Müslim "Səhih"indən Aişədən rəvayət edir: *"Peyğəmbərin (s) qızı Fatimə Əbu Bəkrin yanına adam göndərib Peyğəmbərin (s) mirasını, Allahın Mədinədən ona məxsus etdiklərini (*fey*ini), Fədəyi və Xeybər xümsündən qalanları tələb etdi... Əbu Bəkr ona bir şey verməkdən imtina etdi. Fatimə Əbu Bəkrə qəzəbləndi və vəfat edənədək onunla bir daha danışmadı. Peyğəmbərin (s) vəfatından sonra altı ay yaşadı.Vəfat etdikdə həyat yoldaşı Əli onu gecə ikən dəfn etdi. Dəfnində Əbu Bəkrin iştirakına izn vermədi..."*[29]

Aişənin hədisi aydın şəkildə Fatimənin (ə) Fədəyi və atasının mirasını istədiyinə və Əbu Bəkrin də bunları verməkdən imtinasına dəlalət edir. Xanım (ə) onun göstərdiyi dəlilləri qəbul etmir, ölənədək ona qəzəbli qalır, hətta cənazəsinə namaz qılmasının qadağan edilməsini də vəsiyyət edir. Bunlar bəzi rəvayətlərdə qeyd edilib, lakin bura onları qeyd etməyin yeri deyil.

Bundan əlavə, Ürvənin və İhsan Zahirin iddiaları digər cəhətdən təhrifdir. Belə ki, İmam Əli (ə) "Mən... Allahdan həya edirəm" deməmişdir. Çünki o, bu məsələdə Allahdan deyil, insanlardan həya edirdi. Belə ki, əlindəki hakimiyyətdən istifadə edib Fədəyi Zəhranın (ə) övladlarına qaytarmaqla onu qohumbazlıqda və öz mənfəəti üçün səy göstərməkdə ittiham edəcəklərindən çəkinirdi. Belə ki, bu artıq ilk iki xəlifənin dövründə baş vermişdi. Həmin vaxt

---

[27] Səhih, Buxari, c. 4, s. 42

[28] Səhih, Buxari, c. 5, s. 82

[29] Səhih, Müslim, c. 5, s. 153-154

Fatimənin (ə) sözlərinə Əlini (ə) şahid göstərməsi özləri üçün mənfəət əldə etmək iddiası ilə rədd edilmişdi.

"Rəşhul-vəla" kitabında qeyd edilən səhih rəvayətdə deyilir: *"Həsən (ə) və Hüseyn (ə) atalarının xilafəti zamanında ona dedilər: "Ey möminlərin əmiri, Fədəyi bizə qaytar. Fədəyin bizim haqqımız olduğunu bilirsən". İmam Əli (ə) buyurdu: "Fədəyin və mirasın sizin haqqınız olduğuna heç bir şübhə yoxdur. Keçmiş xəlifələr ondan məhrum etdilər. Sonrakılar da buna əsasən rəftar etdilər. Sizin haqqınız olduğunu bildiyim halda, onu sizə qaytarmağa həya edirəm. Əgər ayaqlarım bu sürüşkən yerdə (fitnələrdə) möhkəm qərar tutsaydı, çox şeyləri dəyişərdim".*[30]

Bu hədis Fədəyin və mirasın onların haqqı olduğunu, bunda heç bir şübhəyə yer olmadığını aydın bəyan edir. Lakin özündən əvvəlki xəlifələr bu haqqa zülm etdilər, camaat da bu zülmlərin əsasında rəftar etdilər. Əgər dövründə baş qaldıran sürüşkən fitnələrdə ayaqları sabit qərar tutsaydı, bütün bunları kökündən dəyişərdi. Təqdim edilən bu dəlillərdə Ürvənin və İhsan Zahirin iddia və gümanlarına uyğun bir şey varmı?! Daha geniş şərhi "Özündən əvvəlki xəlifələrin qoyduğu möhkəmlənmiş qaydalar" bəhsində qeyd edəcəyik.

Möminlərin əmiri Əlinin (ə) Fədəklə bağlı addımları

Tarix kitabları Möminlərin əmiri Əlinin (ə) xilafəti dövründə Fədəyin statusu barədə bizə aydın şəkildə məlumat vermir. İmamın (ə) xilafətindən əvvəl Fədəyin Mərvan ibn Həkəmin sərəncamında olduğu sübuta yetmiş faktdır. Osman Mərvanı qızı ilə evləndirdikdən sonra Fədəyi onun mülkiyyətinə keçirmişdi. Buna əvvəldə toxunduq.

Aydındır ki, İmam Əli (ə) xilafəti zamanında ədalət və siyasətinə uyğun olaraq ədaləti bərpa etməyə, hər bir şeyi öz həqiqi məcrasına qaytarmağa səy

[30] Rəşhul-vəla fi şərhid-dua, Hafiz Əsəd ibn Əbdülqahir İsfahani, s. 115

göstərmişdir. Xüsusilə də, Osmana qarşı camaatı qəzəbləndirən və üsyan etmələrinə rəvac verən səbəblərin aradan qaldırılması məsələləri daim gündəmdə idi. Şübhə yoxdur ki, İmamın (ə) önündə duran ən əsas məsələ iqtisadiyyat idi. Təbəri Abdullah ibn Zübeyrə, ondan da atasına yetişən sənədlə rəvayət edir: *"Mədinə əhli Osmana məktub yazaraq onu tövbə etməyə çağırdılar. Ona qarşı dəlillər sadaladılar, Allahın onlara verdiyi haqları almadıqca və ya öldürmədikcə ondan əl çəkməyəcəkləri barədə Allaha and içdilər... Osman Əlinin yanına adam göndərib onu çağırtdı. Əli gəldikdə Osman dedi: "Ey Əbülhəsən! Camaatın etdiklərini görür, mənim etdiklərimi də bilirsən. Onların məni öldürməyəcəklərinə əmin deyiləm. Allaha and olsun ki, hətta qanım belə tökülsə onları narazı olduqları hər bir məsələdə razı salacağam, özümdə və başqasında olan haqlarını qaytaracağam".*

Əli dedi: "Camaatın sənin ədalətinə qətlindən çox ehtiyacları var. Mən razı salınmadıqca razılaşmayacaq bir dəstə insan görürəm. Onlar ilk dəfə gəldikdə sən Allah qarşısında söz verib barəsində qəzəbləndikləri bütün şeylərdən əl çəkəcəyini bildirdin, mən də onları səndən uzaqlaşdırdım. Lakin ardınca verdiyin sözlərdən heç birini tutmadın. Bu dəfə məni aldatma, mən sənin boynuna götürdüyün haqqı onlara çatdıracağam". Osman dedi: "Bəli, çatdır, Allaha and olsun ki, onlara olan vədimə vəfa edəcəyəm".

Əli camaatın qarşısına çıxıb dedi: "Ey camaat, siz haqqınızı tələb etdiniz, o sizə verildi. Osman söz verdi ki, özü və digərləri tərəfindən ədaləti bərpa edəcək, sizin bəyənmədiyiniz bütün işlərdən əl çəkəcək. Bunu qəbul edin və təsdiqləyin".

Camaat dedi: "Biz qəbul edirik. Ondan bizim üçün bir zəmanət al. Belə ki, biz onun əməlsiz boş sözlərinə əsla razı olmayacağıq".

Əli dedi: "Bu sizin haqqınızdır".

Ardınca Osmanın yanına qayıdıb bunları ona xəbər verdi. Osman dedi: "Mənimlə onların arasında möhlət olacaq bir müddət təyin et. Mən onların tələblərini bir gün ərzində yerinə yetirə bilmərəm".

Əli dedi: "Mədinədə olanlarla bağlı möhlət yoxdur. Kənarda olanlara isə əmrinin ora çatacağı müddət sənə verilən möhlətdir".

Osman: "Yaxşı, ancaq Mədinədəkiləri tənzimləmək üçün mənə üç gün vaxt ver".

Əli razılığını bildirib camaatın qarşısına çıxdı, baş tutan söhbəti onlara xəbər verdi və Osmanla onların arasında bir razılaşma yazdırdı. Razılaşmaya əsasən, üç gün müddətində qəsb edilmiş bütün haqlar geri qaytarılmalı, camaatın bəyənmədiyi məmurlar işdən çıxarılmalı idi. Ardınca camaat qarşısında Osmandan məxluqlardan alına biləcək ən möhkəm and və vədi aldı, buna mühacir və ənsarın öndə gələn şəxslərini şahid tutdu.

Camaat ondan əl çəkib verdiyi vədlərini yerinə yetirməsini gözlədi. Osman isə həmin andan döyüşə hazırlaşmağa, silah yığmağa başladı və qısa müddətdə böyük ordu topladı. Möhlət verilən üç gün başa çatdıqda o, verdiyi sözlərdən heç birini yerinə yetirməmiş, heç bir məmuru işdən çıxarmamışdı. Bu səbəbdən, camaat ona qarşı üsyan etdi".[31]

Zəhəbi deyir: "Camaat möminlərin əmiri Osmana qəzəbləndi. Səbəb isə onun əmisi Həkəmə qarşı göstərdiyi lütf və himayə, onu Mədinəyə qaytarması və yüz min dirhəmlə mükafatlandırması idi".[32]

Bəlazuri özünün "Ənsabul-əşrəf" kitabında Zühriyə istinad etdiyi sənədlə rəvayət edir: "Camaat Osmanı Səd ibn Əbu Vəqqası Kufə valiliyindən çıxararaq Vəlid ibn Üqbəni təyin etməkdə, Ali Həkəmə iltifat göstərməkdə, onlara pul hədiyyə etməkdə, Mərvan ibn Həkəmə Afrikanın xümsünü verməkdə, onun və Bəni-Üməyyənin əhlinə xüsusi səxavət göstərməkdə ittiham edirdilər... Beytül-malın xəzinədarı Abdullah ibn Ərqəm yoldaşı ilə dedilər: "Xəzinənin açarlarını bizdən təhvil al". Lakin bunu etmədi, oradan pul götürür, geri qaytarmırdı. O, cümə günü məsciddə olarkən Abdullah yoldaşı ilə gəlib açarları onun minbərinin üzərinə qoydular və dedilər: "Bu sizin beytül-

[31] Tarix, Təbəri, c. 3, s. 403-404. Bax: əl-Kamilu fit-tarix, İbn Əsir, c. 3, s. 169-170

[32] Siyəru əlamin-nübəla, Zəhəbi, c. 2, s. 108

malınızın (yaxud xəzinənizin) açarlarıdır. Biz məsuliyyəti üzərimizdən götürürük...”[33]

İmam Əlinin (ə) hökumətinin ümdə məsələsi əvvəlki hakimiyyətin yaratdığı iqtisadi fəsadları və maliyyə zərərlərini aradan qaldırmaq idi. Bu səbəbdən, mübarək xilafətinin ilk günlərində Osmanın qanunsuz olaraq paylayıb başqalarının mülkiyyətinə keçirdiyi əmlakları geri almağa başladı. Onlardan biri də Fədək idi. Belə ki, əvvəldə də qeyd etdiyimiz kimi, Osman xilafəti dövründə onu haqsız olaraq Mərvan ibn Həkəmə vermişdi. İmam Əli (ə) onu geri alıb beytül-mala qaytardı. İbn Abbasın rəvayətində deyilir: *“Əli (ə) beyətdən iki gün sonra Mədinədə xütbə söyləyib buyurdu: “Bilin və agah olun ki, Osmanın pay verdiyi hər bir mülk, Allahın malından hədiyyə etdiyi hər bir pul və mal geri alınıb beytül-mala qaytarılacaq. Köhnə haqqı heç nə ləğv edə bilməz. Əgər onunla qadınların mehriyəsinin verildiyini, şəhər camaatının arasında bölündüyünü görsəm belə, onu əvvəlki vəziyyətinə qaytaracağam. Çünki ədalətdə bir genişlik var. Ədalət dar gələn şəxsə, zülm daha dar gələr”.*[34]

Osmanın bağışladığı malları İmam Əli (ə) müsəlmanlara qaytararkən söylədiyi sözlərdən daha biri: *“And olsun Allaha, Osmanın bağışladığını tapsam, onunla qız ərə verib kəniz alsalar belə sahibinə qaytaracağam. Çünki ədalətdə bir genişlik var. Haqq və ədalət dar gələn şəxsə, zülm daha dar olar”.*[35]

İmam Əli (ə) niyə Fədəyi Əhli-Beytə (ə) qaytarmadı?

Möminlərin əmiri Əlinin (ə) Fədəyi Əhli-Beytə (ə) qaytardığı isbat olunmayıb. Əksinə, şiə mənbələrində onun Fədəyi qaytarmadığını təsdiqləyən rəvayətlər mövcuddur. Şeyx Səduq “İləluş-şəraye”də İbrahim Kərxiyə istinadən rəvayət edir: *“İmam Sadiqdən (ə) nə üçün Möminlərin əmiri Əlinin (ə) xilafətə keçdikdə Fədəyi geri qaytarmadığını soruşdum. Buyurdu: “Peyğəmbərin*

[33] Ənsabul-əşrəf, Bəlazuri, c. 6, s. 208-209

[34] Nəhcül-Bəlağənin şərhi, İbn Əbülhədid, c. 1, s. 269

[35] Nəhcül-Bəlağənin şərhi, İbn Əbülhədid, c. 1, s. 46

(s) Məkkəni fəth edərkən rəftarını özünə nümunə götürdü. Belə ki, Əqil ibn Əbu Talib onun evini (məcbur qalıb) satmışdı. Peyğəmbərə (s) "öz evini geri qaytarmayacaqsan?" deyə soruşulduqda o, buyurmuşdu: "Əqil bizə evmi qoydu? Biz Əhli-Beyt bizdən zülmlə alınan şeyin geri qaytarılmasını tələb etmərik". İmam Əli (ə) də bu səbəbdən Fədəyi geri almadı".[36]

Şeyx Səduqun "İləluş-şəraye"dəki bu hədisi barədə qarşıda söhbət açacağıq.

İmamın (ə) Fədəyi Əhli-Beytə (ə) geri qaytarmamasını bəziləri əvvəlki iki xəlifənin Fədəklə bağlı rəftarlarından razılıq kimi ifadə edirlər. Lakin bu iddianın batilliyi aşkardır. Buna aşağıdakı cavabları veririk:

1. Fədəyin Fatimənin (ə) haqqı olduğunu İmamın (ə) aydın bəyan etməsi

İmamın (ə) öz xilafəti dövründə Fədəyi Əhli-Beytə (ə) qaytarmaması heç də ilk iki xəlifənin Fədəklə bağlı rəftarından razı olduğu mənasını daşımır. Əvvəldə Fədəyin Fatiməyə (ə) məxsus olduğunu və ilk iki xəlifənin onun əlindən aldığını bəyan etmişdik. Həmçinin tarix bizim üçün Möminlərin əmirinin (ə) ilk iki xəlifənin Fədəklə bağlı səhv addımlarını, onun Fatimədən (ə) alınmasını tənqid etmişdi. O, Fədəyi özlərinin qəsb edilmiş haqqı kimi görürdü. Necə ki, bunu Müslimin "Səhih"indən nəql etdiyimiz rəvayətdə də gördük. Abbas və Möminlərin əmiri (ə) Ömərin yanına gəlib Peyğəmbərdən qalan mirası və Fədəyi ondan tələb etdilər. *"Peyğəmbər (s) vəfat etdikdən sonra Əbu Bəkr "Mən Peyğəmbərin vəlisiyəm" demişdi. Siz ikiniz gəldiniz. Bu (Abbas) qardaşı oğlunun mirasını, bu (Əli) isə xanımının atasından qalan irsini tələb edirdi. Əbu Bəkr dedi ki, Peyğəmbər (s) "Biz peyğəmbərlər özümüzdən sonra miras qoymarıq. Geridə buraxdıqlarımız sədəqədir" buyurub. Siz ikiniz də onu yalançı, günahkar, nadan və xain gördünüz... Əbu Bəkr öldükdən sonra mən Peyğəmbərin (s) və Əbu Bəkrin vəlisi oldum. Siz ikiniz də məni yalançı, günahkar, nadan və xain gördünüz... Sonra sən və bu əlbir olub yanıma gəlib*

[36] İləluş-şəraye, Şeyx Səduq, c. 1, s. 155

“onu (Fədəyi) bizə ver” dediniz. Mən isə “Əgər istəyirsinizsə onu sizə verərəm, belə ki, Peyğəmbərin (s) onunla rəftar etdiyi kimi sizin də rəftar etməniz Allahın boynunuzdakı əhdidir” demişdim. Siz onu götürdünüz. Belə deyilmi?” Dedilər: “Bəli, elədir”. Ömər dedi: “Sonra yanıma gəlib aranızda hökm etməməyimi istədiniz. Xeyr, Allaha and olsun ki, sizin aranızda Qiyamətədək bundan başqası ilə hökm etməyəcəyəm. Əgər (Fədəyə baxmağı) bacarmırsınızsa, onu mənə geri qaytarın”.[37]

Bu hədis aydın şəkildə İmam Əlinin (ə) Fədəyi Fatimənin (ə) haqqı olduğunu etiqad bəslədiyini göstərir. Bu səbəbdən də, Ömər, baxım üçün onlara verdiyi Fədəyi geri qaytarmalarını istəyir. *“Siz ikiniz indi rəqib olaraq gəlmisiniz, bu (Abbas) qardaşı oğlunun payını, bu (Əli) isə xanımının payını tələb edir”* sözü miras mövzusunda onların razılaşa bilmədiklərini göstərir. Göründüyü kimi burada söhbət sədəqədən getmir. Buna Ömərin sözləri də dəlalət edir: “*Xeyr, Allaha and olsun ki, sizin aranızda bundan başqası ilə hökm etməyəcəyəm”.* Yəni, sizə yalnız baxım və istifadə üçün Fədəyi verirəm.

Bunu İbn Həcər də təsdiqləyərək deyir: “Sondakı *“Siz ikiniz indi rəqib olaraq gəlmisiniz, bu (Abbas) qardaşı oğlunun payını, bu (Əli) isə xanımının payını tələb edir. Xeyr, Allaha and olsun ki, sizin aranızda Qiyamətədək bundan başqası ilə hökm etməyəcəyəm”* sözlərinin mənası budur ki, onu sizə yalnız idarəçiliyi üçün vermişəm”.[38]

Qarşıda bu hədislə bağlı söhbət edəcəyik.[39]

Təbərani Ömərə istinad etdiyi sənədlə deyir: “Peyğəmbər (s) dünyadan köçdükdə mən və Əbu Bəkr Əlinin yanına gəlib dedik: “Peyğəmbərin (s) özündən sonra geridə buraxdıqları barədə fikrin nədir?” Əli dedi: “Biz Peyğəmbərə və onun geridə buraxdıqlarına ən çox haqq sahibi olan şəxslərik”. Dedim: “Xeybərdən qalanalara da?” Dedi: “Bəli, Xeybərdən qalanlara da”.

---

[37] Səhih, Müslim, c. 5, s. 152-153

[38] Fəthul-Bari, İbn Həcər, c. 9, s. 346

[39] “Biz miras qoymarıq, geridə buraxdıqlarımız sədəqədir” hədisilə bağlı “Üçüncü: İmam Əli (ə) və Abbas “Biz miras qoymarıq” hədisini eşitməyiblər” bölməsində söhbət açılacaq.

Dedim: “Bəs Fədək necə?” Buyurdu: “Bəli, Fədəyə də”. Dedim: “Xeyr! Allaha and olsun ki, başımızı mişarla bədənimizdən ayırsalar da belə, xeyr”.[40]

2. Vəziyyətin uyğun olmadığı üçün İmam (ə) Fədəyi qaytarmadı

İmamın (ə) hakimiyyət dövrünə nəzər salan şəxs Fədəyi Əhli-Beytə (ə) qaytarmamasının səbəbləri ilə üz-üzə gələcək. Bu səbəb və arqumentlərin bəzisinə nəzər salaq:

A. Özündən əvvəlki xəlifələrin qoyduğu möhkəmlənmiş qaydalar

Tarixdən məlum olur ki, Möminlərin əmiri Əli (ə) xiləfətə Peyğəmbərin (s) vəfatından təqribən iyirmi beş il sonra gələ bilir. Artıq həmin vaxtadək özündən əvvəlki xəlifələr bir çox qanunlar qoymuş, onların yaratdıqları qaydalar bir çox müsəlmanın qəlbində qərar tutmuşdu. Onları qısa bir zamanda asanlıqla dəyişmək qeyri-mümkün idi. Onların qanun şəklinə salıb camaatın arasında yaydıqları məsələlərdən biri də peyğəmbərlərin (ə) miras buraxmaması, Fədəyin Peyğəmbərin (s) özündən sonra qoyduğu sədəqələrdən olması idi. Bu məsələnin kökündən dəyişdirilməsi və qısa müddətdə ona qarşı çıxmaq İmamın (ə) xilafəti ilə bağlı xoşagəlməz söhbətləri ortaya atacaqdı. Osmanın fitnələrinin ardınca onun da hakimiyyətindən sui-istifadə etdiyini düşünəcəkdilər.

Bəzi şiə rəvayətlərində bu mənaya işarə edilir. Şeyx Kuleyni “əl-Kafi”də Süleym ibn Qeys Hilaliyə istinadən nəql edir ki, İmam Əli (ə) ətrafında ailə üzvləri, yaxın adamları və şiələri toplaşan bir vaxtda buyurdu: *“Allaha and olsun ki, məndən əvvəlki rəhbərlər Allahın Peyğəmbərinə (s) bilərəkdən müxalif olan böyük işlərə əl atdılar. Əgər camaatı o işləri tərk etməyə və indiki halından Peyğəmbərin zamanında tətbiq edildiyi şəklinə qaytarmağa məcbur etsəm, əsgərlərim ətrafımdan dağılar, ordumda mən və mənim fəzilət və vilayətimi*

[40] əl-Möcamul-övsat, Təbərani, c. 5, s. 288

bilən, buna da yalnız Quran və Peyğəmbərin (s) sünnəsindən dəlilləri olan bir qrup tərəfdarımdan başqa kimsə qalmaz.

Əgər əmr verib İbrahim məqamını Peyğəmbərin (s) qoyduğu yerə geri qaytarsam, Fədəyi Fatimənin varislərinə versəm, Peyğəmbərin (s) "sa'" və "mud" ölçü vahidlərini əvvəlki ölçülərinə çevirsəm, Peyğəmbərin (s) təyin etdiyi torpaqları sahiblərinə versəm, Cəfər ibn Əbu Talibin evini varislərinə qaytarsam və məsciddən ayırsam, məndən əvvəlki hakimlərin haqsız və zülmlə verdikləri hökmlərə yenidən baxsam, Xeybərin ərazilərindən paylananları geri alsam, bölüşdürmə divanını (Divanul-ətiyyəni) ləğv edib Peyğəmbərin (s) bölüşdürdüyü kimi sərvəti zənginlərin arasında paylaşdırmasam[41], Bəni-Təğlib uşaqlarını əsir götürsəm[42], camaata Ramazan ayında ancaq vacib namazları cəm halda qılmağı əmr etsəm, nə deyərsiniz?! Belə bir vəziyyətdə mənimlə çiyin-çiyinə savaşan ordumda bəziləri "Ey müsəlmanlar!" deyə fəryad qoparıb mənə "Ömərin sünnəsini dəyişdirirsən? Bizə Ramazan ayında könüllü olaraq cəm halda qıldığımız namazı qadağan edirsən?" deyəcəklər. Beləliklə ordumda üsyan çıxaracaqlarından çəkindim..."[43]

Sünni hədislərində isə eynilə bu cür hadisənin Peyğəmbərlə (s) baş verdiyini, bəzi məsələləri dəyişmədən əvvəlki halında saxladığı qeyd olunur. Səbəb isə qövmün buna dözə bilməyəcəyi idi. Buxari öz "Səhih"ində Aişəyə istinadən Peyğəmbərin (s) ona belə dediyini nəql edir: *"Əgər qövmünün cahiliyyə dövrü yaxın keçmiş olmasaydı və bu səbəbdən, qəlblərinin inkar*

---

[41] "Divanul-ətiyyə" Beytül-malın bölüşdürülməsi üçün Ömərin əmri ilə yaradılmış və hər bir kəsə dərəcəsinə görə pay verilməsini nəzərdə tutan bir qurumdu. Bu cür bölüşdürülmə Peyğəmbərin (s) zamanındakı sünnəyə zidd idi. Peyğəmbər (s) Beytül-malı müsəlmanların arasında bərabər bölüşdürürdü.

[42] İmam Cəfər Sadiq (s) buyurur: "Bəni-Təğlib xristian bir tayfa idi. Təkəbbür göstərib cizyə verməkdən imtina etdilər. Ömərdən onlarda cizyə tələb etməməsi xahiş etdilər və qarşılığında müsəlmanların ödədiklərinin iki misli zəkat ödəyəcəklərini təklif etdilər. Ömər də onların bu təklifini qəbul etdi. "Biharul-ənvar", köhnə çap, c. 8, s.287. Ömərin bu qərarı Peyğəmbərin (s) sünnəsinin ziddinə olaraq dinə daxil etdiyi bidət idi. Burada da Allahın əmrini öz istəyinə görə tapdalamışdı.

[43] əl-Kafi, Şeyx Kuleyni, c. 8, s. 58-63

edəcəyindən qorxmasaydım divarı Kəbəyə daxil edər və qapısını yerlə bərabər edərdim".[44]

Yenə də Aişədən başqa kəlmələrlə rəvayət edilir ki, Peyğəmbər (s) buyurdu: *"Qövmünün küfrdən uzaqlaşdığı az müddət olmasaydı Kəbəni sökər, onu İbrahimin (ə) tikdiyi təməl üzərində yenidən ucaldardım. Qüreyş onu təməlindən kiçik tikmiş və təməlini arxada qoymuşdur".*[45]

Başqa kəlmələrlə həmçinin ondan nəql edilir ki, Peyğəmbər (s) buyurdu: *"Əgər qövmünün cahiliyyət dövrü yaxın keçmiş olmasaydı Kəbənin sökülməsini əmr edər, ondan kənarda qalanları yenidən içərisinə salar, qapısını yerə birləşdirər, şərqdən və qərbdən iki qapı qoyar və İbrahimin tikdiyi təməlin üzərində ucaldardım". Zübeyrin oğlu buna əsasən onu söküb yenidən tikdi".*[46]

Müslim öz "Səhih"ində Aişəyə istinadən yazır: "Peyğəmbərin (s) belə buyurduğunu eşitdim: *"Əgər qövmünün cahiliyyət dövrü (və ya küfrü dedi) yeni başa çatmış olmasaydı Kəbənin xəzinəsini Allah yolunda xərcləyər, qapısının yerlə bərabərləşdirər və hasarını onun içinə salardım".*[47]

Nəsai "əs-Sünənul-kubra"da Aişədən nəql edir: "Peyğəmbər (s) buyurdu: *"Əgər qövmünün cahiliyyət dövrü yeni başa çatmış olmasaydı Kəbəni sökər, (yenisini tikib) iki qapı qoyardım". Abdullah ibn Zübeyr hakimiyyətə gəldikdə onu yenidən tikib iki qapı qoydu".*[48]

Başqa kəlmələrlə yenə Aişə deyir: "Peyğəmbər (s) buyurdu: "Görmürsənmi qövmün Kəbəni tikərkən İbrahimin qoyduğu təməldən kiçik tikiblər?!" Dedim: "Ya Peyğəmbər, onu İbrahimin tikdiyi təmələ qaytarmayacaqsan?" Buyurdu: "Əgər qövmün küfrdən yeni uzaqlaşmış olmasaydı..."[49]

Peyğəmbərin (s) qövmü ilə münasibətində vəziyyət belədirsə, bu zaman İmam Əli (ə) ondan da üzrlüdür. Xüsusilə də, Peyğəmbərə (s) itaəti buyuran,

---

[44] Səhih, Buxari, c. 2, s. 156; c. 8, s. 132
[45] Səhih, Buxari, c. 2, s. 156
[46] Səhih, Buxari, c. 2, s. 156
[47] Səhih, Müslim, c. 4, s. 98
[48] əs-Sünənul-kubra, Nəsai, c. 3, s. 454
[49] əs-Sünənul-kubra, Nəsai, c. 3, s. 454-455

sünnəsini nümunə götürməyə təşviq edən ayələrin nurunda bu belədir: ***"Allaha və Peyğəmbərə itaət edin! Əgər üz döndərərsinizsə, şübhəsiz ki, Allah da kafirləri (haqdan üz çevirənləri) sevməz!"***[50] Eləcə də: ***"Həqiqətən, Allahın Rəsulu Allaha, qiyamət gününə ümid bəsləyənlər (Allahdan, qiyamət günündən qorxanlar) və Allahı çox zikr edənlər üçün gözəl örnəkdir!"***[51] Və bu mövzuda nazil olmuş digər ayələr.

Bir çox mənbələrimizdə bu məqamı bəyan edən bir çox rəvayət var ki, İslam tarixinin həmin dövründə baş verən hadisələrin üzərindən örtüyü qaldırır, yalnız Fədəklə bağlı deyil, Möminlərin əmirinin (ə) ümumən əvvəlki üç xəlifə ilə münasibətlərini də aydınlaşdırır. Şeyx Səduq "İləluş-şərai"də İbn Məsudun vasitəsilə nəql edir: *"Kufə məscidində müzakirə etdikləri vaxt dedilər: "Nə üçün Möminlərin əmiri (ə) Təlhə, Zübeyr, Aişə və Müaviyə ilə mübarizə apardığı kimi ilk üç xəlifə ilə mübarizə aparmadı?"*

Bu xəbər Əliyə (ə) çatdıqda camaat namazı üçün çağırış edilməsini buyurdu. Camaat toplaşdıqda minbərə qalxıb Allaha həmd və səna söylədikdən sonra buyurdu: "Ey camaat, sizin filan-filan sözləriniz mənə çatıb".

Dedilər: "Düz buyursan, ey Möminlərin əmiri, biz bunları demişik".

Buyurdu: "Mənim etdiklərim peyğəmbərlərin (ə) sünnələrinə əsaslanır. Uca Allah kitabında buyurur: ***"Həqiqətən, Allahın Rəsulu sizin üçün gözəl örnəkdir!"***[52]

Dedilər: "Ey Möminlərin əmiri! O peyğəmbərlər (ə) kimdir?"

Buyurdu: Onlardan birincisi İbrahimdir (ə). O zaman ki qövmünə dedi: ***"Mən sizi və sizin Allahdan başqa tapındığınız bütləri tərk edib bir kənara çəkilirəm..."***[53] *Əgər onun bu sözü qövmünün zorakılığından qorxmadığı üçün söylədiyini desəniz, küfr etmiş olarsınız. Əgər onlardan gördüyü zorakılıq səbəbindən uzaqlaşdı söyləsəniz, belə olduqda mən vəsi olaraq daha üzrlüyəm.*

---

[50] Ali-İmran, 32

[51] Əhzab, 21

[52] Əhzab, 21

[53] Məryəm, 48

Həmçinin mənim üçün onun xalası oğlu Lutda da nümunə var. Belə ki, deyib: ***"Kaş sizə çatan bir gücüm-qüvvətim olaydı, yaxud möhkəm bir arxaya söykənəydim".***[54] *Əgər onun qövmünə yetəcək gücü olduğunu desəniz, küfr etmiş olarsınız. Yox, əgər gücünün olmadığı üçün bunları söylədisə, o zaman vəsi daha üzrlüdür.*

Həmçinin Yusufda (ə) da mənim üçün nümunə var: ***"Ey Rəbbim! Mənim üçün zindan bunların məni sövq etdikləri işi görməkdən xoşdur".***[55] *Əgər Yusufun (ə) Rəbbinə dua edib onu zindanda saxlamasını Rəbbindən narazı olduğu üçün söylədiyini desəniz, küfr etmiş olarsınız. Yox, əgər zindanı seçməklə Rəbbinin razılığını diləyirdi desəniz, o zaman vəsi daha üzrlüdür.*

Mənim üçün Musada (ə) gözəl nümunə var: ***"Buna görə də sizdən qorxub qaçdım".***[56] *Əgər Musaya qövmü tərəfindən heç bir təhlükə olmadığı halda qorxub qaçdığını söyləsəniz, küfr etmiş olarsınız. Əgər qorxduğunu deyirsinizsə, o zaman vəsi ondan daha üzrlüdür.*

Həmçinin qardaşım Harunda da (ə) mənim üçün nümunə var: ***"Ey anam oğlu! Bu tayfa məni zəif bilib az qaldı ki, öldürə".***[57] *Əgər onu zəif bilib öldürməyə cəhd göstərmədiklərini desəniz, küfr etmiş olarsınız. Yox, əgər zəif düşürüb hətta öldürməyə cəhd göstərdikləri üçün susduğunu düşünürsünüzsə, o zaman bir vəsi olaraq mən daha üzrlüyəm.*

Eləcə də Muhəmməddə (s) də mənim üçün gözəl nümunə var. O zaman ki, qövmündən duyduğu təhlükə və qorxuya görə şəhərdən qaçıb mağaraya sığındı, məni isə öz yerinə yatağına yatırdı. Əgər qövmündən qorxmadığı üçün qaçdığını deyirsinizsə, küfr etmiş olacaqsınız. Yox, əgər onlardan qorxduğu üçün məni öz yerinə yatağına yatırıb mağaraya qaçdığını deyirsinizsə, o zaman vəsi daha üzrlüdür!"[58]

---

[54] Hud, 80

[55] Yusuf, 33

[56] Şuəra, 21

[57] Əraf, 150

[58] İləluş-şərai, Şeyx Səduq, c. 1, s. 148-149

B. Osmanın xilafətindən sonra xəlifə olması

İmam Əlinin (ə) xilafəti özündən sonra böyük problemlər və fitnələr buraxmış Osmanın hakimiyyətinin ardınca gəldi. Osmanın yanlış siyasəti, pis idarəçiliyi, xüsusilə də, maddi məsələlərdəki səhvləri ümməti xilafət mərkəzinə qarşı ayağa qalxmağa vadar etmiş, hakimiyyətinə etirazlar edilmiş və sonda onun qətli ilə nəticələnmişdi.

Təbərinin "Tarix"ində Əbdürrəhman ibn Yəsardan rəvayət edilir: "Osmanın etdiklərini gördükdə Mədinədəki Peyğəmbər (s) səhabələri ətraf məntəqələrə dağılmış səhabələrə məktub yazdılar: "Siz Allah yolunda Muhəmmədin (s) dini üçün səy göstərdiyiniz halda, ardınızdan onun dini fəsada uğradı və tərk edildi. Yanımıza gəlin, Peyğəmbərin dinini bərpa edin". Uzaq yerlərdən gəlib nəhayət onu qətlə yetirdilər".[59]

İbn Əsir "Tarix" kitabında 34-cü ilin hadisələrini qeyd edərkən deyir: "Həmin ildə bir dəstə Peyğəmbər (s) səhabəsi və başqaları digər səhabələrə məktub göndərdilər: "Buraya gəlin, cihad buradadır. Camaat Osmana qarşı çox ciddidir, heç kimdən görmədikləri pisliklər ondan çəkiblər. Səhabələrdən yalnız az sayda adam: Zeyd ibn Sabit, Əbu Üseyd Saidi, Kəb ibn Malik və Həssan ibn Sabit onu müdafiə etdilər".[60]

Zəhəbinin "İslam tarixi" kitabında isə yazılıb: "Fitnəyə düşməmək üçün onu (Osmanı) tək qoyub, məsələnin qətlə qədər gedib çıxmayacağını düşünən Peyğəmbər (s) səhabələri Osman qətlə yetirildikdə onu ölümə tərk etdikləri üçün peşman oldular".[61]

Əbu Bəkrin qızı Aişə camaatı Osmana qarşı qaldıranların önündə gedirdi. Bir dəfə onu küfrdə ittiham edib qətlinə də səsləmişdi. Təbəri öz "Tarix"ində Əsəd ibn Abdullahdan nəql edir: "Elm əhlindən onunla görüşənlərdən: Aişə (r) Məkkəyə qayıdarkən Sərifdə Əbd ibn Ümmü Kilabla (o, Əbd ibn Əbu Sələmədir) qarşılaşdı və ondan nə olduğunu soruşdu. Əbd dedi: "Osmanı

---

[59] Tarix, Təbəri, c. 3, s. 400-401

[60] əl-Kamilu fit-tarix, İbn Əsir, c. 3, s. 150-151

[61] Tarixul-İslam, Zəhəbi, c. 3, s. 448

öldürdülər, səkkizi qaldı". Aişə "Bəs sonra nə etdilər?" deyə soruşduqda Əbd dedi: "Mədinə əhli icma edərək Əli ibn Əbu Talibə beyət etmək üçün birləşdilər". Aişə dedi: "Sənin bu dediyin adama beyət ediləcəyinə kaş göy yerin üstünə çöküb düşsəydi. Məni geri götürün, geri götürün!" Məkkəyə qayıtmaq üçün üz tutdu və dedi: "Allaha and olsun ki, Osman məzlum olaraq qətlə yetirildi. Vallahi, mən onun qanının intiqamını mütləq tələb eədəcəyəm". Bu zaman Əbd ona dedi: "Niyə? İlk dəfə Osmanın səhv addımlar atdığını və yolundan azdığını söyləyən "Bu axmaq qocanı öldürün, o, kafir olub!" deyən sən deyildinmi?" Aişə dedi: "Onlar Osmanın tövbə etməsini istədilər, sonra da onu öldürdülər. Bəli, mən o sözləri demişəm. Onlar da deyiblər. Lakin son sözüm əvvəlkindən daha xeyirlidir". İbn Ümmü Kilab ona dedi:

Rəy də səndəndir, dəyişmək də,
Külək də səndəndir, yağış da.
Rəhbərin qətlinə sən əmr verdin
Onun kafir olduğunu bizə sən söylədin.
Bizi qətlinə təşviq etdin,
Onun qətlində sənə itaət etdik.
Qatili, əmr edən şəxs yanımızdadır.
Başımızın üstündən tavan uçmadı
Günəş də, Ay da tutulmadı.
Camaat güclü bir şəxsə beyət etdi,
Yağan doluları aradan qaldıracaq,
Əyrilikləri düzəldəcək.
Savaş paltarlarını geyəcək.
Vəfalı şəxs əsla xain kimi olmayacaq.

Aişə Məkkəyə qayıtdı. Məscidin qapısına gedib Hicri-İsmailə tərəf yönəldi. Camaat onun ətrafına toplaşdıqda dedi: “Ey camaat, Osman məzlum olaraq öldürülüb. Allaha and olsun ki, onun qanının intiqamını tələb edəcəyəm!”[62]

Halbuki Osman tənqid və ittiham edildikdə Aişə onu “axmaq qoca” deyə vəsf edirdi.

Başqa bir dəfə də onu “zalım, müstəbid” adlandırıb, camaatı ondan uzaqlaşdırmağa çağırmışdı. “Ənsabul-əşrəf”də yazılır: “Abdullah ibn Abbas Aişənin yanından keçirdi. Osman onu Həcc mərasiminə rəhbər təyin etmişdi. Aişə isə yolun üzərindəki evlərdən birində idi. Aişə dedi: “Ey İbn Abbas, Allah sənə ağıl, düşüncə və izahlar verib. Camaatı o zalım və müstəbiddən uzaqlaşdır”.[63]

Gah da Peyğəmbərin (s) köynəyini və bir tükünü çıxarıb “Peyğəmbərin (s) köynəyi və saçının tükü köhnəlib xarab olmamış Osman onun sünnəsini zay etdi” deyirdi. Bəlazuri “Ənsabul-əşrəf”də Abbas ibn Hişam ibn Muhəmməddən, o da Əbu Mixnəfin istinadı ilə deyir: “Əmmara edilənlərin xəbəri Aişəyə çatdı və o, bərk qəzəbləndi. Peyğəmbərdən (s) qalan saç tüklərindən, paltarlarından və başmaqlarından birini çölə çıxarıb dedi: “Peyğəmbərinizin (s) sünnəsini nə tez tərk etdiniz?! Bu onun tükü, palтarı və başmağıdır ki, özündən sonra hələ də köhnəlməyib”. Osman nə dediyini bilməyəcəyi həddə çox qəzəbləndi. Məscidi səs-küy bürüdü, camaat “Sübhanallah, sübhanallah!” söyləməyə başladı”.[64]

Elə orada Zührinin vasitəsilə nəql edilir: “Aişə Peyğəmbərin tükünü, başmağını və paltarını göstərib dedi: “Peyğəmbərinizin (s) sünnəsini nə tez tərk etdiniz?!”[65]

İbn Əbdülbərrin “əl-İstiab” kitabında yazılıb: “Əhnəf ağıllı, həlim xasiyyətli, dindar, zəkalı, fəsahətli və hazırcavab idi. Aişə Bəsrəyə gəldikdə onun yanına

---

[62] Tarix, Təbəri, c. 3, s. 477; əl-Kamilu fit-tarix, İbn Əsir, c. 3, s. 206

[63] Ənsabul-əşrəf, Bəlazuri, c. 2, s. 287

[64] Ənsabul-əşrəf, Bəlazuri, c. 2, s. 275

[65] Ənsabul-əşrəf, Bəlazuri, c. 2, s. 292

adam göndərdi. Əhnəf gəldikdə Aişə dedi: “Ey Əhnəf, vay olsun sənə! Möminlərin əmiri Osmanın qatilləri ilə savaşı tərk etdiyin üçün Allahın qabağında nə üzr gətirəcəksən?! Sayın azlığındandır, yoxsa tayfan sənə itaət etmir?” Əhnəf dedi: “Ey möminlərin anası! Qocalmamışam və hadisənin üzərindən də uzun zaman keçməyib. Bir il əvvəl sən onu pisləyir və ittiham edirdin”.

Aişə dedi: “Vay olsun, ey Əhnəf! Onlar Osmanı qab kimi sildilər və qətlə yetirdilər”. Əhnəf dedi: “Ey möminlərin anası! Sən razı olduğun halda əmrinə itaət edirəm, narazı olduğu halda isə onu tərk edirəm”.[66]

Həmçinin Təlhə ibn Übeydullah, o da camaatı Osmanın üzərinə təhrik edənlərdən biridir. Bəlazuri “Ənsabul-əşrəf”də İbn Sirindən belə dediyini rəvayət edir: “Peyğəmbər (s) səhabələrindən Osmana qarşı Təlhədən daha sərti yox idi”.[67]

Yenə də “Ənsabul-əşrəf”də deyilir: “Mucəmmi ibn Cariyə Ənsari Təlhə ibn Übeydullahın yanından keçərkən Übeydullah ona dedi: “Ey Mucəmmi, yoldaşın nə edir?” Dedi: “Güman edirəm ki, onu siz öldürmüsünüz”. Təlhə dedi: “Əgər öldürülsə belə, nə müqərrəb mələkdir, nə də mürsəl peyğəmbər!”[68]

İbn Əbu Şeybə “əl-Müsənnəf”də Hukeym ibn Cabirdən nəql edir: “Osman mühasirəyə alındıqda Əli Təlhənin yanına gəldi. O, evində balışa söykənib oturmuşdu. Əli dedi: “Sənə Allahı şahid tuturam! Camaatı möminlərin əmirindən uzaqlaşdırmasan onu öldürəcəklər”. Təlhə dedi: “Xeyr, Allaha and olsun ki, Bəni-Üməyyə haqqı geri verməyənədək bunu etməyəcəyəm”.[69]

Həmçinin Osmana su verilməsinə qadağa qoyan şəxsin də Təlhə olduğu qeyd edilib. “Ənsabul-əşrəf”də deyilir: “Əbu Mixnəf və başqaları deyirlər: “Təlhə mühasirədə saxladığı Osmana qarşı daha sərt addım ataraq ona su

---

[66] əl-İstiab, İbn Əbdülbərr, c. 2, s. 716

[67] Ənsabul-əşrəf, Bəlazuri, c. 6, s. 201

[68] Ənsabul-əşrəf, Bəlazuri, c. 6, s. 292

[69] əl-Müsənnəf, İbn Əbu Şeybə Kufi, c. 7, s. 276

ötürülməsini də qadağan etdi. Əli ibn Əbu Talib bundan qəzəbləndi və qab dolu suyu ona göndərdi".[70]

İbn Həcər deyir: "Yaqub ibn Süfyan səhih sənədlə Qeys ibn Əbu Hazimdən nəql edir ki, Mərvan ibn Həkəm Təlhəni atın üzərində görüb dedi: "Bu, Osmana qarşı yardım edirdi". Ox atıb onu atdan saldı. Təlhə çoxlu qan itirib öldü".[71]

Eləcə də Osmana qarşı camaatı təhrik edənlərin önündə böyük səhabələr də gedirdi. Onlardan biri Əbdürrəhman ibn Üdeys Bəlvi idi. Eyni onun barəsində ibn Vəzzahdan nəql edir: "Fitnənin rəhbəri Əbdürrəhman ibn Üdeys Bəlvi idi. Osmana qarşı Misir əhlini də o cəlb etmişdi".[72]

İbn Əbdülbərr "əl-İstiab"da onun tərcümeyi-halında deyir: "Əbdürrəhman ibn Üdeys Bəlvi ağac altında Peyğəmbərə (s) beyət (Rizvan beyəti) edən səhabə idi. Əbu Ömər deyir: "O, Misirdən gəlib Osmanı mühasirəyə alan və sonra da öldürən ordunun başçısı idi".[73]

Onlardan biri də Muhəmməd ibn Əbu Hüzeyfədir. İbn Həcər onun tərcümeyi-halında deyir: "Muhəmməd ibn Əbu Hüzeyfə ibn Ütbə ibn Rəbiə... Vaqidi onu "Əbülqasim" künyəli şəxslərin siyahısında qeyd edir. Adı Muhəmmədir, səhabədir. Atası Əbu Hüzeyfə Yəmamədə şəhid oldu. Osman Muhəmmədi himayəsinə alıb onu tərbiyə etdi. Muhəmməd böyüdükdə Osmanın xəlifəti dövründə ondan Misirə getmək üçün izn istədi. Osman izn verdi. Osmana qarşı camaatı ən çox təhrik edən şəxslərdən idi..."[74]

Zəhəbi onun barəsində yazır: "Muhəmməd ibn Əbu Hüzeyfə – Əbülqasim Əbşəmi. Şərəfli şəxslərdəndir. Atası Həbəşistana birinci hicrət zamanı dünyaya gəlib. Rəy sahibidir... Sonra isə Osmana qarşı üsyan edənlərdən oldu, Misirin rəhbərliyini ələ keçirdi".[75]

---

[70] əl-Müsənnəf, İbn Əbu Şeybə Kufi, c. 6, s. 188
[71] əl-İsabə, İbn Həcər, c. 2, s. 432
[72] Ümdətul-qari, Eyni, c. 5, s. 231
[73] əl-İstiab, İbn Əbdülbərr, c. 2, s. 840
[74] əl-İsabə, İbn Həcər, c. 6, s. 10
[75] Siyəru əlamin-nübəla, Zəhəbi, c. 3, s. 479-480

İbn Əbdülbərr onun barəsində deyir: “Muhəmməd ibn Əbu Hüzeyfə Osmana qarşı camaatı ən çox təhrik edən şəxslərdən idi...”[76]

Eləcə də, onlardan biri Əmr ibn Asdır ki, İbn Əbdülbərr onun barəsində deyir: “Həmçinin (Osman) Əmr ibnAsı Misirin rəhbərliyindən uzaqlaşdırdıqdan sonra camaatı Osmanın əleyhinə var gücü ilə təhrik və təşviq etməyə başladı”.[77]

Həmçinin Hükeym ibn Cəbələ Əbdi, İbn Əbdülbərr onun barəsində deyir: “Peyğəmbərin (s) zamanında yaşayıb, ondan bir rəvayət və ya hədis nəql etdiyinə rastlamamışam. Bu isə Peyğəmbərdən (s) nəql edilən hədisləri eşitdiyinə, ancaq onu görmədiyinə dəlalət edir. Saleh, dindar şəxs idi, tayfasının arasında onun sözünə itaət olunurdu”.[78]

Onlardan biri də Muhəmməd ibn Əbu Bəkrdir ki, İbn Həcər onun barəsində yazır: “Rəy sahibidir... Əli onu tərifləyirdi”.[79]

İbn Əbdülbərr isə deyir: “Əli ibn Əbu Talib Muhəmməd ibn Əbu Bəkri tərifləyir və üstün tuturdu. Çünki o, abid və ictihad sahibi idi. Osmanın qətlində iştirak edənlərdəndir”.[80]

Həmçinin Osmanın əleyhinə camaatı qaldıran və təhrik edən bir çox digər səhabələr ki, burada onların hamısının adını qeyd etməyə imkanımız yoxdur.

Osmanın etdiyi bu hərəkətlər ümumi narazılığa səbəb olmuş, Aişənin, Təlhənin və bir dəstə böyük səhabənin camaatı onun əleyhinə qaldırması fitnə alovlarını qızışdırmış və “İstefa!” sədalarını yüksəltmişdi. İbn Əbu Şeybə “əl-Müsənnəf”də Əbu Səidə istinadən deyir: “Camaat Aişənin çadırının yanında idi. Bu zaman Osman oradan keçirdi. Bu Məkkədə olmuşdu. Əbu Səid deyir: Məndən başqa onların hamısı Osmanı söyüb lənətlədilər. Aralarında Kufə əhlindən bir nəfər var idi. Osman vaxtilə onu mükafatlandırmışdı. Osman dedi: “Ey kufəli, sən də məni söyürsən? Mədinəyə gələrsən”. Sanki, onu təhdid

[76] əl-İstiab, İbn Əbdülbərr, c. 3, s. 1369
[77] əl-İstiab, İbn Əbdülbərr, c. 3, s. 1369
[78] əl-İstiab, İbn Əbdülbərr, c. 1, s. 366; Usdul-ğabə, İbn Əsir, c. 2, s. 40
[79] Təqribut-təhzib, c. 2, s. 59
[80] əl-İstiab, İbn Əbdülbərr, c. 3, s. 1367

edirdi. Əbu Səid deyir: Mədinəyə gəldikdə ona Təlhə ilə görüşməsinin lazım olduğu deyildi. O, Təlhə ilə birlikdə Osmanın yanına getdi. Osman onu gördükdə dedi: "Allaha and olsun ki, sənən yüz qırmanc vurduracağam!"

Təlhə dedi: "Allaha and olsun, vurdurmayacaqsan! O, zinakar deyil ki, yüz qırmanc vurdurasan".

Osman dedi: "Verdiklərimi geri alacağam!"

Təlhə dedi: "Allah əvəzində ona ruzi yetirər".[81]

Osmanın xilafəti Peyğəmbər (s) səhabələrinin çevriliş və hökumətdə qayda qanun yaratmaq üçün ilk qiyam və inqilabı idi. Bu inqilabda Osman qiyamçılar tərəfindən öldürüldü. Təbərinin "Tarix"ində yazılır: "Osmanın etdiklərini gördükdə Mədinədəki Peyğəmbər (s) səhabələri ətraf məntəqələrə dağılmış səhabələrə məktub yazdılar: "Siz Allah yolunda Muhəmmədin (s) dini üçün səy göstərdiyiniz halda, ardınızdan onun dini fəsada uğradı və tərk edildi. Yanımıza gəlin, Peyğəmbərin (s) dinini bərpa edin". Uzaq yerlərdən gəlib sonda onu qətlə yetirdilər".[82]

İbn Əsir "Tarix" kitabında hicri 34-cü ilin hadisələrini qeyd edərkən deyir: "Həmin ildə bir dəstə Peyğəmbər (s) səhabəsi və başqaları digər səhabələrə məktub göndərdilər: "Buraya gəlin, cihad buradadır. Camaat Osmana qarşı çox ciddidir, heç kimdən görmədikləri pisliklər ondan çəkiblər. Səhabələrdən yalnız az sayda adam: Zeyd ibn Sabit, Əbu Üseyd Saidi, Kəb ibn Malik və Həssan ibn Sabit onu müdafiə etdilər".[83]

Bəlazuri "Ənsabul-əşrəf"də İbn Şihab Zühri yolu ilə Səid ibn Müseyyibdən nəql edir: "Misirlilər gəlib Abdullah ibn Səd ibn Əbu Sorhdan şikayət etdilər və Osmandan onun yerinə Muhəmməd ibn Əbu Bəkri təyin etməyi istədilər. Osman məktub yazıb onu vəzifəyə təyin etdiyini bildirdi. Bir dəstə mühacir və ənsarı onlarla bərabər Misirə göndərdi ki, İbn Əbu Sorhla aralarında baş verənlərə nəzarət etsinlər. Muhəmməd ibn Əbu Bəkr və misirlilər yola

---

[81] əl-Müsənnəf, İbn Əbu Şeybə, c. 7, s. 264, c. 8, s. 685

[82] Tarix, Təbəri, c. 3, s. 400-401

[83] əl-Kamilu fit-tarix, İbn Əsir, c. 3, s. 150-151

düşdülər, Mədinədən üç gecəlik yol məsafəsində uzaqlaşmışdılar ki, bir qulamın dəvənin üzərində sürətlə çapdığını gördülər. Sanki, qulam nəyinsə ardınca tələsir, yaxud kimsə onu qovurdu. Muhəmməd ibn Əbu Bəkrin əshabı (onu saxlayıb) nə baş verdiyini və nə üçün belə sürətlə getdiyini, kimdən qaçdığını və ya kimi qovduğunu soruşdular. Qulam onlara gah: "Mən möminlərin əmirinin (Osmanın) qulamıyam", gah da: "Mərvanının qulamıyam, Misirdəki valiyə məktubunu çatdırmaq üçün göndərilmişəm" dedi. Məktubun onda olub-olmadığını soruşduqlarında "Məndə deyil" deyə cavab verdi. Üzərini axtardılar, lakin heç bir şey tapmadılar. Qulamın yanında dəridən kiçik su tuluğu var idi, içi quru idi, içərisində nə isə var idi. İçindəkini çıxarmaq üçün onu silkələdilər, ancaq çıxara bilmədilər. Onu kəsdikdə içində Osmanın İbn Əbu Sorha göndərdiyi məktubu tapdılar. Muhəmməd ibn Əbu Bəkr yanındakılar, mühacir və ənsarı bir yerə toplayıb onların gözlərinin qarşısında məktubu açdı. Orada yazılmışdı: "Muhəmməd ibn Əbu Bəkr və filan-filan kəslər yanına gəlib çatdıqda onları qətli üçün bir hiylə qur, Muhəmmədin məktubunu məhv et. Əmrim sənə çatanadək işinin başında ol. Səndən şikayətə gələnləri də həbs et, inşallah".[84]

İbn Şəbbə Nəmiri bu hadisəni "Tarixul-Mədinə" kitabında Səid ibn Müsəyyib yolu ilə müəyyən əlavələrlə qeyd edib. Orada deyilir: "Məktubu oxuyub qorxuya düşdülər və Mədinəyə qayıtdılar. Muhəmməd məktubu yanındakı adamların möhürü ilə möhürlədi və onlardan birinə verdi.

Mədinəyə gəldilər. Ardınca Təlhəni, Zübeyri, Əlini, Sədi və digər Peyğəmbər (s) səhabələrini bir yerə toplayıb onların hüzurunda məktubu açdılar. Yolda saxlanılmış qulamın əhvalatını danışdıqdan sonra məktubu onlara oxudular. Mədinə əhlindən Osmana qəzəblənməyən qalmadı. Onun İbn Məsuda, Əbu Zərrə və Əmmara qarşı etdikləri də xatırlanması qəzəblərini daha da artırdı. Muhəmmədin əshabı onların yanına gəldi və Osmanın evini mühasirəyə aldılar. Muhəmməd ibn Əbu Bəkr Bəni-Təmimi və digərlərini də

[84] Ənsabul-əşrəf, Bəlazuri, c. 2, s. 283-285

çağırtdırdı. Ona bu işdə Təlhə ibn Übeydullah yardım edirdi. Aişə (r) də onu çox tənqid və təhqir edirdi.

Əli bunu görüb Təlhəni, Zübeyri, Sədi, Əmmarı və Peyğəmbərin (s) Bədrdə iştirak edən səhabələrini çağırtdı. Məktubu götürüb qulam və dəvəsi ilə birlikdə Osmanın yanına gəldi və dedi: "Bu sənin qulamındır?" Osman "Bəli" deyə cavab verdi.

Əli: Dəvə də sənindir?

Osman: Bəli.

Əli: Bu məktubu sən yazmısan?

Osman "Xeyr" deyib ardınca and içdi ki, nə onu yazıb və nə də yazılmasına göstəriş verib.

Əli (r) dedi: "Məktubdakı sənin möhüründür?"

Osman: Bəli.

Əli (r): Qulamın sənin dəvənin üzərində və üzərində sənin möhürün olan məktubla göndərilir, lakin sənin bundan xəbərin yoxdur?!

Osman yenə həmin məktubu yazmadığına və yazdırmadığına, həmin qulamı Misirə göndərmədiyinə Allaha şahid tutub and içdi.

Məktubdakı xətti tanıdılar, bu, Mərvanın xətti idi. Bununla bağlı Osmana (r) şikayət edib Mərvanı onlara vermələrini tələb etdilər. Lakin Osman Mərvanı təslim etməkdən imtina etdi. (Mərvan həmin vaxt Osmanın evində gizlənmişdi). Muhəmməd ibn Əbu Bəkrin əshabı qəzəbli halda onun yanından çölə çıxdılar. Osmanın bu işindən olduqca narazı idilər. Bilirdilər ki, o, yalandan and içməz. Lakin bir dəstə adam dedilər: "Osman Mərvanı haqq-hesab çəkmək və məktubla bağlı məsələni izah etmək üçün bizə vermədikcə qəlbimizdə ona qarşı heç bir üzr ola bilməz. Mərvan Peyğəmbər (s) səhabələrinin öldürülməsinə hansı haqla göstəriş verə bilər?! Əgər bunu Osman yazıbsa, onu xəlifəlikdən çıxaracağıq, yox, əgər Mərvan onu Osmanın imlası ilə yazıbsa Mərvanla bağlı məsələni öz tərəfimizdən götür-qoy edə bilər".

Evlərini mühasirəyə aldılar, lakin Osman Mərvanı qətlə yetirəcəklərindən qorxub onu təhvil verməkdə imtina etdi. Camaat Osmanı mühasirədə saxlayıb su verilməsini belə qadağan etdilər".[85]

İbn Sədin "ət-Təbəqat" və Bəlazurinin "Ənsabul-əşrəf" kitablarında yazılıb (mətn "ət-Təbəqat"dandır): "Osmanı mühasirəyə alan misirlilərin sayı altı yüz nəfər idi, başçıları Əbdürrəhman ibn Üdeys Bəlvi, Kənanə ibn Bişr ibn Əttab Kindi və Əmr ibn Həmiq Xəzai idi. Kufədən gələnlər isə iki yüz nəfərdən ibarət idilər ki, başçıları Malik Əştər Nəxəi idi. Bəsrədən gələnlərin sayı yüz nəfərdi, başçıları Hukeym ibn Cəbələ Əbdiydi".[86]

"əl-Kamilu fit-tarix" kitabında yazılır: "Muhəmməd ibn Əbu Bəkr və Muhəmməd ibn Əbu Hüzeyfə Misirdə camaatı Osmana qarşı təhrik edirdilər. Misirlilər beş yüz nəfərlə (min nəfər olduqları da deyilib) Mədinəyə doğru çıxdıqda onların arasında Əbdürrəhman ibn Üdeys Bəlvi və Kənanə ibn Bişr ibn Əttab Leysi, Sevdan ibn Həmran Səkuni, Quteyrə ibn Fulan Səkuni də var idi. Onların üzərində rəhbər Ğafiqi ibn Hərb Əkki idi. Kufə əhli Mədinəyə tərəf hərəkət etdikdə aralarında Zeyd ibn Sovhan Əbdi, Əştər Nəxəi, Ziyad ibn Nəzr Harisi, Abdullah ibn Əsamm Amiri olmaqla Misir əhlidən yola çıxan dəstənin sayı qədər adam var idi. Başçıları Əmr ibn Əsamm idi. Bəsrə əhlinin də sayı misirlilər qədər idi. Aralarında Hükeym ibn Cəbələ Əbdi, Züreyh ibn Abid, Bişr ibn Şüreyh Qeysi və İbn Mühtəriş var idi. Rəhbərləri Hərqus ibn Züheyr Sədi idi. Onların hamısı Şəvval ayında Mədinəyə doğru yola çıxdılar".[87]

İbn Əbu Şeybə "əl-Müsənnəf"də Vəssaba istinadən yazır: "Möminlərin əmiri Osman məni göndərib Əştəri çağırmağımı buyurdu. Əştər gəldikdə Osman dedi: "Ey Əştər, camaat məndən nə istəyir?" Dedi: "Üç şeydən və bunların heç birindən vaz keçməyəcəklər. Ya onların qarşısında xəlifəlikdən istefa verib: "Bu da sizin xilafətiniz, istədiyiniz şəxsi seçin" deyəcəksən, ya da

---

[85] Tarixul-Mədinə, İbn Şəbbə Nəmiri, c. 4, s. 1159-1161; Ənsabul-əşrəf, c. 6, s. 184-185; əs-Siqat, İbn Həbban, c. 2, s. 256

[86] ət-Təbəqatul-kubra, İbn Səd, c. 3, s. 71; Ənsabul-əşrəf, c. 6, s. 219

[87] əl-Kamilu fit-tarix, İbn Əsir, c. 3, s. 158-159

səndən hesab sormalarına imkan verəcəksən. Əgər bu ikisindən boyun qaçırsan onlar səni öldürəcəklər...”[88]

“Ənsabul-əşrəf”də Osmanın mühasirəyə alınması hadisəsində deyilir: *“Osman Əlinin ardınca adam göndərdi. Əli gəldikdə dedi: “Ey Əbülhəsən, oradakı camaatın yanına get, onları Allahın kitabına və Peyğəmbərinin sünnəsinə dəvət et”. Əli dedi: “Yaxşı, amma mənə Allah qarşısında qəti söz ver ki, sənin əvəzinə onların qarşısında zamin duracağım hər bir şeyi yerinə yetirəcəksən”. Osman razılaşdıqda Əli ondan alınması mümkün olan ən ciddi vədi aldı. Camaatın qarşısına çıxdıqda dedilər: “Sən geri dur”. Əli dedi: “Xeyr, əksinə, mənim qarşımda Allahın kitabına uyğun narazı olduğunuz məsələləri söyləyin”. Sonra Osmanın verdiyi vədi onlara söylədi. Camaat bu vədlərə zamin olub-olmadığını Əlidən soruşduqda o, “Bəli, zaminəm” dedi. Camaat razılığını bildirdi. Onların başçıları və möhtərəm şəxsləri Əli ilə birlikdə Osmanın yanına daxil oldular. Tələblərini söylədilər və o da hər məsələdə onların sözləri ilə razılaşdı. Camaat ondan bu sözlərini yazılı şəkildə təsdiqləməyi tələb etdi və Osman bunları bir kağızda yazdı:*

“Bismillahir-Rəhmanir-Rəhim. Bu, Allahın qulu möminlərin əmiri Osmandan mömin və müsəlmanlardan ona qəzəblənən və narazı olan əhddir ki, sizin aranızda Allahın kitabına və Peyğəmbərinin sünnəsinə uyğun rəftar edəcəyimə söz verirəm. Məhrumun haqqını verəcək, qorxuda olanı əminliyə çıxaracaq və naqisliklərı aradan qaldıracaq, beytül-mala qənaət edəcəyəm. Əli ibn Əbu Talib möminlər və müsəlmanlar üçün Osmanın burada yazılanları yerinə yetirməsinə zamindir.

Şahidlər: Zübeyr ibn Əvvam
Təlhə ibn Übeydullah
Səd ibn Malik ibn Əbu Vəqqas
Abdullah ibn Ömər
Zeyd ibn Sabit

[88] əl-Müsənnəf, İbn Əbu Şeybə, c. 8, s. 583

Səhl ibn Hənif

Əbu Əyyub Xalid ibn Zeyd

Zül-qəədə, otuz beşinci il.

Hər bir dəstə öz məktubunu götürüb getdi. Əli ibn Əbu Talib Osmana dedi: "Çıx, camaatın qarşısında hamının eşidəcəyi gözəl bir söhbət et ki, onları sənə qarşı nifrətdən çəkindirsin. Qəlbində olanlara Allahı şahid tut ki, şəhər əhalisi səmimiliyinə inansın. Kufədən, Bəsrədən və ya Misirdən başqa bir dəstənin gəlməyəcəyinə əmin deyilsən. O zaman yenə "Ey Əli, onların qarşısını al" deməyəsən. Əgər razı olmasam "Qohumluq əlaqəni kəsdin, haqqıma laqeyd yanaşdın" deyəcəksən.

Osman camaatın qarşısına çıxıb onlara müraciət etdi, etdiyi yanlışları iqrar etdi, Allahdan bağışlanma dilədi və dedi: "Peyğəmbərin (s) belə buyurduğunu eşitmişəm: "Yanlışlığa yol verən üzr istəyib tövbə etsin". Mən sizi qəzəbləndirənlərin birincisiyəm. Yanlışlığa düşdüyümdə möhtərəm şəxsləriniz yanıma gəlib öz fikirlərini bildirsinlər. Allaha and olsun ki, əgər bir kölə belə məni haqqa yönəltsə, ona tabe olaram. Allahın hökmündən savayı qəbul ediləcək şey yoxdur".

Söylədiyi xütbə camaatı sevindirdi, onun qapısının qarşısına toplaşıb sevinclərini izhar etdilər. Bu zaman Mərvan camaatın qarşısına çıxıb onları dağıtmağa başladı və dedi: "Eybəcər olub adam arasına çıxa bilməyəsəniz! Nə yığılmısınız bura! Möminlərin əmirinə mane olursunuz. Əgər sizdən birinə ehtiyacı olsa, özü çağıracaq".

Camaat dağılışıb getdi. Bu xəbər Əliyə çatdıqda qəzəbli halda Osmanın yanına gəlib dedi: "Mərvanın etdiklərindən razısan? O sənin dinini zay edir və ağlını aldatmaqla məşğuldur. Düşünürəm ki, səni pis vəziyyətə salacaq, sonra da

yalnız qoyacaq. Bundan sonra narazıları səndən uzaqlaşdırmaq üçün buraya qayıtmayacağam".

Osmanın həyat yoldaşı Nailə bint Fərafəsə dedi: "Əli ibn Əbu Talibin Mərvan haqqındakı sözlərini eşitdin və bir daha sənin yanına qayıtmayacağını da söylədi. Sən Mərvana boyun əyirsən, halbuki camaatın nəzərində onun nə qədri və nə də qiyməti var".

Osman Əlinin ardınca adam göndərdi, yalnız o, gəlmədi".[89]

Təbəri Abdullah ibn Zübeyr vasitəsi ilə atasından nəql edir: "Mədinə əhli Osmana məktub yazaraq onu tövbə etməyə çağırdılar. Ona qarşı dəlillər sadaladılar, Allahın onlara verdiyi haqları almadıqca və ya öldürmədikcə ondan əl çəkməyəcəkləri barədə Allaha and içdilər. Ölüm təhlükəsini hiss etdikdə nəsihətçiləri və ailəsini toplayıb məsləhət istəyib dedi: "Camaatın etdiklərini görürsünüz. Bundan çıxış yolu nədir?" Onlar Əli ibn Əbu Talibin yanına adam göndərib çağırmasını, ondan bu təhlükəni dəf etməsini, yardım gələnədək onları sakitləşdirməsini xahiş etməyi məsləhət bildilər. Osman dedi: "Camaat üzrü qəbul etməyəcək. Mənim boynumda onlar ilk dəfə gələrkən üzərimə götürdüyüm əhd var. Onlara yenə söz versəm, əvvəlki sözümü yerinə yetirməyimi tələb edəcəklər".

Mərvan ibn Həkəm dedi: "Ey möminlərin əmiri, sən güclənənə qədər onlara yaxınlaşmağın onların çoxalıb mühasirəyə almalarından daha yaxşıdır. Odur ki, onların istədiklərini ver və sənə yuxarıdan baxdıqları məsələlərdə sən onlara yuxarıdan bax. Onlar sənə qarşı çıxıblar, heç bir əhddən söz gedə bilməz".

Osman Əlinin yanına adam göndərib onu çağırtdı. Əli gəldikdə Osman dedi: "Ey Əbülhəsən! Camaatı etdiklərini görür, mənim etdiklərimi də bilirsən. Onların məni öldürməyəcəklərinə əmin deyiləm. Onları məndən uzaqlaşdır. Allaha and olsun ki, hətta qanım belə tökülsə onları narazı olduqları hər bir məsələdə razı salacağam, özümdə və başqasında olan haqlarını qaytaracağam".

---

[89] Ənsabul-əşrəf, c. 6, s. 179-180; Tarix, Təbəri, c. 3, s. 395-397; əl-Kamilu fit-tarix, c. 3, s. 164-166; əl-Bidayətu vən-nihayə, c. 7, s. 192-194

Əli dedi: "Camaatın sənin ədalətinə qətlindən çox ehtiyacları var. Mən razı salınmadıqca razılaşmayacaq bir dəstə insan görürəm. Onlar ilk dəfə gəldikdə sən Allah qarşısında söz verib barəsində qəzəbləndikləri bütün şeylərdən əl çəkəcəyini bildirdin, mən də onları səndən uzaqlaşdırdım. Lakin ardınca verdiyin sözlərdən heç birini tutmadın. Bu dəfə məni aldatma, mən sənin boynuna götürdüyün haqqı onlara çatdıracağam". Osman dedi: "Bəli, çatdır, Allaha and olsun ki, onlara olan vədimə vəfa edəcəyəm".

Əli camaatın qarşısına çıxıb dedi: "Ey camaat, siz haqqınızı tələb etdiniz, o sizə verildi. Osman söz verdi ki, özü və digərləri tərəfindən ədaləti bərpa edəcək, sizin bəyənmədiyiniz bütün işlərdən əl çəkəcək. Bunu qəbul edin və təsdiqləyin".

Camaat dedi: "Biz qəbul edirik. Ondan bizim üçün bir zəmanət al. Belə ki, biz onun əməlsiz boş sözlərinə əsla razı olmayacağıq".

Əli dedi: "Bu sizin haqqınızdır".

Ardınca Osmanın yanına qayıdıb bunları ona xəbər verdi. Osman dedi: "Mənimlə onların arasında möhlət olacaq bir müddət təyin et. Mən onların tələblərini bir gün ərzində yerinə yetirə bilmərəm".

Əli dedi: "Mədinədə olanlarla bağlı möhlət yoxdur. Kənarda olanlara isə əmrinin ora çatacağı müddət sənə verilən möhlətdir".

Osman: "Yaxşı, ancaq Mədinədəkiləri tənzimləmək üçün mənə üç gün vaxt ver".

Əli razılığını bildirib camaatın qarşısına çıxdı, baş tutan söhbəti onlara xəbər verdi və Osmanla onların arasında bir razılaşma yazdırdı. Razılaşmaya əsasən, üç gün müddətində qəsb edilmiş bütün haqlar geri qaytarılmalı, camaatın bəyənmədiyi məmurlar işdən çıxarılmalı idi. Ardınca camaat qarşısında Osmandan məxluqlardan alına biləcək ən möhkəm and və vədi aldı, buna mühacir və ənsarın öndə gələn şəxslərini şahid tutdu.

Camaat ondan əl çəkib verdiyi vədlərini yerinə yetirməsini gözlədi. Osman isə həmin andan döyüşə hazırlaşmağa, silah yığmağa başladı və qısa müddətdə böyük ordu topladı. Möhlət verilən üç gün başa çatdıqda o, verdiyi sözlərdən heç

birini yerinə yetirməmiş, heç bir məmuru işdən çıxarmamışdı. Bu səbəbdən, camaat ona qarşı üsyan etdi.

Əmr ibn Həzm Ənsari qiyam etdi, bu ərəfədə misirlilər də Zi Xəşəbə yetişmişdilər. Baş verənləri onlara xəbər verdi və onlarla birlikdə Mədinəyə gəldi. Osmanın yanına adam göndərib dedilər: "Sən etdiklərindən tövbə edib, narazı olduğumuz məsələləri həll edəcəyinə dair Allah qarşısında möhkəm əhd verdin və biz də bu vədin qarşısında buradan ayrıldıq". Osman dedi: "Bəli, mən vəd vermişdim". Onlar dedilər: "Bəs məmuruna yazıb qasidinlə göndərdiyin bu məktub nədir?!"[90] Məktubla bağlı hadisə bir az əvvəl nəql edildi.

Bununla da aydın olur ki, Osmanın yanlış siyasəti nəticəsində ümmətin arasında dərin uçurum yaranmışdı. Az qala bu əməllər ümmətin zehnində Peyğəmbərin (s) yaratdığı rəhbər obrazının cizgilərini də silməkdə, fitnə və etirazlar doğurmaqda və özündən sonra yanlışlıqlar buraxmaqda idi. Bütün bunların yükü Möminlərin əmirinin (ə) çiyinlərinin üzərinə düşürdü. İmam (ə) problemlərin aradan qaldırılmasına, İslamı Peyğəmbərin (s) zamanındakı mövqeyinə qaytarmağa, Peyğəmbərin (s) yaratdığı rəhbər obrazını bərpa etməyə başladı. Xüsusilə də, burada müsəlmanların beytül-malı ilə bağlı məsələlər əhəmiyyət kəsb edirdi.

İmam (ə) Osmanın və yaxın adamlarının maliyyə siyasətlərini yenidən nəzərdən keçirdi, ədalət və bərabərliyə çağırdı. Lakin bu yeni siyasətdən razı olmayan bəzi adamların qəzəbinə tuş gəldi. Halbuki İmam (ə) bu ilahi siyasətini ümmət fərdlərindən öncə özünə, ailəsinə, əqrəbalarına və dostlarına qarşı tətbiq edirdi. İbn Abbasın rəvayətində deyilir: *"Əli (ə) beytdən iki gün sonra Mədinədə xütbə söyləyib buyurdu: "Bilin və agah olun ki, Osmanın pay verdiyi hər bir mülk, Allahın malından hədiyyə etdiyi hər bir pul və mal geri alınıb beytül-mala qaytarılacaq. Köhnə haqqı heç nə ləğv edə bilməz. Əgər onunla qadınların mehriyəsinin verildiyini, şəhər camaatının arasında*

[90] Tarix, Təbəri, c. 3, s. 403-404. Bax: əl-Kamilu fit-tarix, İbn Əsir, c. 3, s. 169-170

bölündüyünü görsəm belə, onu əvvəlki vəziyyətinə qaytaracağam. Çünki ədalətdə bir genişlik var. Ədalət dar gələn şəxsə, zülm daha dar gələr".[91]

İmam Əli (ə) Osmanın qarşısına çıxan, yaltaqlanan hər kəsə hay verdiyi mal və mülkləri geri alıb beytül-mala qaytardı. Əli ədalətinin şamil olduğu məsələlərdən biri də Fədək idi. Lakin onu Əhli-Beytə (ə) qaytarması bu islahat siyasətinə zərər yetirəcəkdi. Bəziləri onun da bu yoldan uzaqlaşdığını düşünə bilərdilər. İmam (ə) ədalət və bərabərliyi Əhli-Beytini (ə) önə çəkmədən, bütün müsəlmanlar üzərində tətbiq etmək istəyirdi.

İmam Əli (ə) siyasətinin ümumi addımlarını Bəsrə valisi Osman ibn Hüneyn Ənsariyə yazdığı məktubda da qısaca ifadə edir. Bu məktubu Bəsrə əhlinin Osmanı qonaqlığa dəvət etməsini və onun qonaqlığa getməsini eşidəndə yazıb. *"Ey Hüneyfin oğlu, mənə xəbər çatıb ki, Bəsrə gənclərindən biri səni toy süfrəsinə dəvət edib və sən tələsik həmin süfrəyə doğru getmisən. Sənin üçün növbənöv ləzzətli yeməklər istənilib və qarşına böyük kasalar gətirilib. Sənin, kasıb və yoxsullarını qovan, varlıları isə dəvət edən bir camaatın qonaqlığına getməyini güman etməzdim. Buna görə də bu yeməkdən dişlədiyinə diqqət et. (Halal və ya haram olması) sənə məlum olmayan şeyi at (yemə). Qazanılma yollarının pak olmasını (halal və düz yolla əldə edildiyini) bildiyin şeyi ye. Bil ki, tabe və ardıcıl olan hər bir şəxsin bir imam və başçısı var ki, ona tabe olur və onun elminin nuru ilə aydınlıq axtarır. Bunu da bil ki, sizin imamınız öz dünyasından iki köhnə paltarla, yeməklərdən isə iki tikə çörəklə kifayətlənib. Sizin bu cür etmək qüdrətiniz yoxdur. Amma (heç olmasa) mənə təqva, çalışqanlıq, iffət və düzlüklə kömək edin. Allaha and olsun ki, sizin dünyanızdan qızıl toplamamışam, onun qənimətlərindən çoxlu mal yığmamışam və əynimdəki köhnə paltardan başqa digər bir köhnə paltar hazırlamamışam.*

Bəli, göyün kölgə saldığı bütün şeylərdən (dünya malından) yalnız Fədək bizim əlimizdə idi ki, bir dəstə adam ona paxıllıq etdi. Başqaları da bəxşiş edərək ondan keçdilər. Allah gözəl hakimdir. Mən Fədəyi və Fədəkdən qeyrisini nə

---

[91] Nəhcül-Bəlağənin şərhi, İbn Əbülhədid, c. 1, s. 269

edəcəyəm? Halbuki insanın yeri sabah qəbir və gordur ki, onun qaranlıqlarında nişanələri məhv olacaq və xəbərləri itib gedəcək. Həmçinin elə bir çuxurdur ki, əgər onun genişliyi çoxalsa və gorqazanın əlləri onun genişliyində çalışsa daş-kəsək onu sıxar və torpaq bir-birinin üstünə yığılaraq deşiklərini örtər.

Mənim fikir və düşüncəm bundadır ki, öz nəfsimi təqva ilə tərbiyə edərək xar edim ki, qorxu və vahiməsi çox olan gündə (qiyamətdə) asudə və rahat olsun, sürüşkənliyin kənarında möhkəm dayansın. Əgər istəsəm yolumu bu balın saf və təmizinə, buğda çörəyinin xalisinə və bu ipək paltarın toxunulmuşuna sala bilərəm. Amma Hicazda, yaxud Yəmamədə kiminsə bir tikə çörəyə ümidsiz olması və tox yatdığı vaxtı yadından çıxarması ehtimalı ola-ola nəfsi istəklərin mənə qalib gəlməsi və hərisliyin çoxluğunun məni yemək seçməyə vadar etməsi məndən necə də uzaqdır!! Həmçinin ətrafımda ac qarın və isti böyrəklər ola-ola tox qarınla yatmaq... məndən çox uzaqdır...

Dövranın çətinliklərində onlarla həmdərd olmadan, acı günlərində gözləri önündə durmadan mənə "Möminlərin əmiri və başçısı" deyilməsi ilə kifayətlənim?! Məni fikri ancaq ot olan bağlı heyvan, yaxud bir şey tapıb yemək üçün zir-zibili alt-üst edən və mədəsini əlinə düşənlə doldurараq onun üçün nəzərdə tutulan şeydən qafil olan açıb buraxılmış dördayaqlı kimi yaratmayıblar ki, gözəl təamlar yemək məni (əbədi xoşbəxtlikdən) saxlasın. Həmçinin məni bekar qalaraq əbəs yerə özbaşınalıq etmək və ya azğınlıq ipini çəkərək düşünmədən sərgərdanlıq yoluna yollanmağım üçün yaratmayıblar.

Sanki, sizdən birinizin belə dediyini görürəm: "Əgər Əbu Talib oğlunun yeməyi budursa, onda zəiflik və süstlük onu tay-tuşları ilə döyüşdən və şücaətlilərlə rəqabət apararaq bərabərlik etməkdən saxlamayacaq!" Bilin ki, (suyun az çatdığı) çöl ağacının taxtası bərkdir (möhkəmdir). Amma (suyu çox olan bağlarda əkilmiş) yaşıl ağacların qabıqları daha nazikdir. (Yağış suyundan başqa digər bir su tapmayan) səhra bitkilərinin alovlarının şöləsi daha çox saçır və onlar daha gec sönürlər. Mənimlə Rəsulullah (bağlılıq və birlik baxımından hər ikisi bir kökdən bitmiş) xurma ilə xurma və (bir-birinə birləşmiş) əl ilə bazu

kimiyik. (Buna görə də) Allaha and olsun ki, əgər bütün ərəblər mənə qarşı müharibə etməyə birləşsələr onların qabağından qaçmaram və əgər ələ fürsət düşsə onlara tərəf tələsərəm (Allahın və dinin yardımı yolunda hamısının boynunu vuraram). Tezliklə yer üzünü bu baş-ayaq şəxsdən və başıaşağı gövdədən (Müaviyədən) təmizləməyə çalışacağam ki, daş-kəsək biçilmiş buğdadan ayrılsın...

Xoş o adamın halına ki, qayıdış (qiyamət günü) qorxusu gözlərini oyaq saxlayan, yanlarını yataqlardan uzaqlaşdıran, dodaqları yavaş-yavaş Rəblərini zikr edən və istiğfarın (bağışlanmaq istəyinin) çoxluğundan günahları (dağınıq buludlar kimi) dağılmış dəstənin içərisində Rəbbinin vacib etdiklərini əda edir, çətinliklərdə dözümlüdür, gecələr yuxu və mürgü qalib gələnə kimi yuxudan uzaqdır, (yuxu və mürgü ona qalib gələndə isə) yeri öz döşəyi və əlini isə yastığı edir! ***"Onlar Allahın firqəsidirlər. Bilin ki, Allahın firqəsi – məhz onlar, nicat tapıb əbədi səadətə qovuşanlardır".*** *Buna görə də ey Hüneyfin oğlu, Allahdan qorx (qarın otarmaqla məşğul olma). Gərək bir neçə tikə çörəklə kifayətlənəsən ki, o sənin oddan qurtulmağına səbəb olsun".*[92]

C. İmamın (ə) Əhli-Beytinin (ə) özündən sonra mübahisədən uzaq tutmaq istəyi

Möminlərin əmirinin (ə) öz xilafəti dövründə Fədəyi Əhli-Beytə (ə) qaytarmamasının səbəblərini araşdıran şəxs həmin anlayış və səbəblərin geniş sərhədləri çərçivəsində mühüm məsələləri nəzərə almalıdır. Bu məsələlərdən biri də İmamın (ə) öz ailəsini bir çox bəla və faciələrdən uzaq tutmaq istəyidir. Belə ki, o, ümmətin gələcəyi ilə bağlı məlumata sahib olduğu üçün Əhli-Beytini (ə) gözləyən acı hadisələrdən və mübarizələrdən xəbərdar idi. Bunu Peyğəmbərin (s) verdiyi xəbərlərdən, özünün imamət elmindən, şəxsi uzaqgörənliyindən, dərin zəkası və aşıb-daşan elmi ilə bilirdi. Beləliklə

[92] Nəhcül-Bəlağə, məktub 45

də özündən sonra Əhli-Beytinə (ə) üz verəcək əziyyətləri göz önündə saxlayaraq, onları toxuna biləcək əlavə bəlalardan qorumağa çalışırdı.

Sübuta yetmiş və müsəlmanların arasında məşhurdur ki, Peyğəmbər (s) ümmətin arasındakı parçalanma və təfriqə, Əhli-Beytinə (ə) qarşı hücumlar barədə öncədən xəbər vermişdi. Bu barədə Əhməd ibn Hənbəl özünün "Müsnəd"ində[93], eləcə də Tirmizi və Əbu Davud "Sünən"lərində[94], həmçinin digər kitablarda Əbu Hüreyrədən nəql olunur (mətn Əbu Davudun "Sünən"indəndir): *"Peyğəmbər (s) buyurdu: "Yəhudilər yetmiş bir (və ya iki), xristianlar da yetmiş bir (və ya iki) firqəyə bölündülər. Mənim ümmətim də yetmiş üç firqəyə bölünəcək".*[95]

Buxari "Səhih"də Əbu Hüreyrədən nəql edir: "Doğruçular doğruçusunun (Peyğəmbərin) belə buyurduğunu eşitdim: *"Ümmətimin həlakı Qüreyşdən olan şəhvətbazların əlilədir".* Mərvan: "Şəhvətbazlar?" deyə soruşduqda Əbu Hüreyrə dedi: "Əgər istəsən onların adlarını da saya bilərəm: Bəni-fulan, bəni-fulan..."[96]

Qurtubi Buxarinin nəql etdiyi bu hədislə bağlı deyir: "Sanki, Əbu Hüreyrənin "Bəni-fulan, bəni-fulan" sözlərindəki şəxslər, Allah bilir, bəlkə də, Yezid ibn Müaviyə, Übeydullah ibn Ziyad, eləcə də Bəni-Üməyyə padşahlarından onların yolunu davam edənlərdir. Onlar Peyğəmbərin (s) Əhli-Beytinin üzvlərini və onların gənclərini qətlə yetirmiş, Mədinədə, Məkkədə və digər yerlərdə mühacir və ənsarın ən yaxşılarını öldürmüşdülər. Həccacın, Süleyman ibn Əbdülməlikin və oğlunun tökdüyü qanlar, tələf etdikləri mal-mülklər, Hicazda, İraqda və digər məntəqələrdə törətdikləri qətliamlar dəhşətlidir.

Xülasə, Bəni-Üməyyənin bu əməlləri Peyğəmbərin (s) Əhli-Beyti və ümmətinə qarşı çıxılacağı, qanunsuz addımlar atılacağı, qanını tökəcəkləri,

---

[93] Müsnəd, Əhməd ibn Hənbəl, c. 2, s. 332

[94] Sünən, Tirmizi, c. 4, s. 134

[95] Sünən, Əbu Davud, c. 2, s. 390

[96] Səhih, Buxari, c. 4, s. 178

qadınlarını təhqir edəcəkləri, azyaşlılarını əsir götürəcəkləri, məskənlərini xaraba qoyacaqları, fəzilət və şərəflərini inkar edəcəkləri, onları lənətləməyi və söyməyi mübah biləcəkləri, Peyğəmbərin (s) vəsiyyətinə müxaliflik edəcəkləri barədə verdiyi xəbərlərinə uyğundur. Vah olsun sizin Peyğəmbərin (s) qarşısına dayanıb xəcalət çəkəcəyiniz günə! Vay olsun sizin həmin gün rüsvayçılığınıza!"[97]

Ümmətinin və Əhli-Beytinin (ə) gələcəyi ilə bağlı Peyğəmbərin (s) bu xəbərlərindən sonra İmam (ə) öz ailəsi üçün bu bəlaları az da olsa yüngülləşdirmək istəmişdir. Bunlardan biri də Fədəyi geri qaytarmamaqdır ki, nəticədə onları hakimiyyətdən öz mənfəətləri üçün istifadə etməkdə ittiham etməsinlər. Xüsusilə də, İmam (ə) Fədəyin gələcəkdə ümmətin arasındakı ixtilaf mövzusuna çevriləcəyini, öz xilafət dövrünün isə az olacağını gözəl bilirdi. Həmçinin o, ümmətin bir hissəsinin ona qarşı üsyan qaldıracağından da məlumatlı idi. Peyğəmbərdən (s) nəql olunan bir çox hədislər özündən sonra Əhli-Beytə (ə) böyük zülmlərin olduğunu qeyd edir. Hakim özünün "əl-Müstədrək" kitabında Həyyan Əsədiyə istinadən rəvayət edir: "Əlinin belə dediyini eşitdim: "Peyğəmbər (s) mənə buyurdu: "Məndən sonra ümmət sənə qarşı çıxacaq. Sən isə mənim dinimin üzərində yaşayacaq, sünnətim üzərində ikən qətlə yetiriləcəksən. Səni sevən məni sevmiş, sənə nifrət edən mənə nifrət etmişdir. (Əli ilə işarə edərək) bunu buna boyayacaqlar". Yəni saqqalını başının qanına boyayacaqlar". Hakim Nişapuri bu hədisin səhih olduğunu bildirir.[98] Eləcə də Zəhəbi "ət-Təxlis"[99] əsərində hədisin səhih olduğunu qeyd edir.

Bunu isə Xətib Bağdadi öz "Tarix"ində Əbu İdris Əsədi sənədi ilə Möminlərin əmirindən (ə) nəql edib: *"Peyğəmbərin (s) mənə verdiyi əhdlərdən biri də, ümmətin ondan sonra mənə qarşı çıxacağıdır".*[100]

---

[97] ət-Təzkirah, Qurtubi, s. 642

[98] əl-Müstədrək ələs-Səhiheyn, Hakim Nişapuri, c. 3, s. 153

[99] Təliqatuz-Zəhəbi fit-Təxlis, c. 3, s. 153

[100] Tarixu Bağdad, Xətib Bağdadi, c. 11, s. 216

Həmçinin İbn Əsakir özünün "Tarix",[101] İbn Kəsir isə "əl-Bidayətu vən-nihayə"[102] əsərində bunu qeyd ediblər.

Beyhəqi "Dəlailun-nubuvvə" kitabında Sələbə Həmaniyə istinadən nəql edir: "Əlinin minbərdə belə söylədiyini eşitdim: *"Allaha and olsun ki, Ümmi Peyğəmbər mənə xəbər verib ki, ondan sonra ümmət mənə qarşı çıxacaq".*[103]

Zəhəbi "Təzkiratul-huffaz" Əlqəməyə istinadən Əlinin (ə) belə buyurduğunu yazır*: "Peyğəmbər mənə əhd verib dedi: "Məndən sonra ümmət sənə qarşı çıxacaq".*[104]

Hakim "əl-Müstədrək"də İbn Abbasdan nəql edir: *"Peyğəmbər (s) Əliyə dedi: "Bil ki, sən məndən sonra çətinliklərlə üzləşəcəksən". Əli dedi: "Dinim salamat olacaq?" Peyğəmbər (s) "Bəli, dinin salamat olacaq" deyə cavab verdi".* Hakim şərhində deyir: "Bu hədis Buxari və Müslimin şərtinə əsasən səhihdir, lakin onu kitablarında qeyd etməyiblər".[105]

Əbu Yəla Mosuli öz "Müsnəd"ində Əbu Osmandan, o da Möminlərin əmirindən (ə) nəql edir: *"Peyğəmbər (s) məni qucaqlayıb ağlamağa başladı. Ağlamağının səbəbini soruşduqda dedi: "Bir çox insanın qəlbindəki sənə qarşı olan gizli kin-küdurət məndən sonra zahir olacaq". Dedim: "Ya Peyğəmbər, dinim salamat olacaq?" Peyğəmbər (s) "Bəli, dinin salamat olacaq" deyə cavab verdi".*[106]

Eləcə də Bağdadi[107] və İbn Əsakir[108] öz "Tarix"lərində, Zəhəbi "Mizanul-itidal" əsərində yazırlar: "Nəsai bunu "Müsnədu Əli" kitabında Hərəminin vasitəsilə nəql edib, Bəğəvi isə Qəvariridən, o da Hərəvidən rəvayət edib".[109]

---

[101] Tarixu Mədinəti Diməşq, İbn Əsakir, c. 42, s. 448
[102] əl-Bidayətu vən-nihayə, İbn Kəsir, c. 6, s. 244
[103] Dəalilun-nubuvvə, Beyhəqi, c. 7, s. 312, hədis 2759
[104] Təzkiratul-huffaz, Zəhəbi, c. 3, s. 995
[105] əl-Müstədrək ələs-Səhiheyn, Hakim Nişapuri, c. 3, s. 151
[106] Müsnəd, Əbu Yəla, c. 1, s. 427
[107] Tarixu Bağdad, c. 12, s. 394
[108] Tarixu mədinəti Diməşq, İbn Əsakir, c. 42, s. 322
[109] Mizanul-itidal, Zəhəbi, c. 3, s. 355-356

Heysəmi də “Məcməuz-zəvaid”də nəql edərək deyir: “Bunu Əbu Yəla və Bəzzar da nəql ediblər. O rəvayətdə Fəzl ibn Ümeyrə var ki, İbn Həbban onun siqə (inanılan şəxs) olduğunu bildirib. Digərləri isə onu zəif ravi hesab edirlər. Rəvayətin digər raviləri isə siqələrdir”.[110]

Hədisin əvvəlini Hakim “Müstədrək”də Fəzl ibn Ümeyrəyə[111] istinadən nəql edib və deyib: “Bu hədis Buxari və Müslimin şərtinə əsasən səhihdir, lakin onu kitablarında qeyd etməyiblər”.[112]

İbn Ədiyy “əl-Kamil” əsərində Ənəs ibn Malik sənədi ilə nəql edir: “Mən və Əli Peyğəmbərlə (s) birlikdə Mədinə ətrafında gəzməyə çıxdıq. Bir bağın yanından keçdikdə Əli “Nə gözəl bağdır!” dedi. Peyğəmbər (s) onun Cənnətdəki bağının bundan daha gözəl olduğunu söylədi. Doqquz belə bağın yanından ötdük, hər dəfəsində eyni sözləri söylədilər. Sonra Peyğəmbər (s) ağlamağa başladı. Əli bunun səbəbini soruşduqda buyurdu: *“Bir dəstə insanın qəlbindəki sənə qarşı olan gizli kin-küdurət məni itirdiklərindən sonra zahir olacaq”.*[113]

Həmçinin İbn Əsakir “Tarix”ində,[114] Zəhəbi “Mizanul-itidal”da[115] İbn Abbasdan, Təbərani “əl-Möcamul-kəbir”də[116] bunu nəql ediblər.

Bu, müxtəlif tarixi kəsimlərdəki hakimiyyətlər tərəfindən əməli olaraq baş verdi. Fədək siyasi səbəblərdən əllərindən alındı. Hətta Fədəyin siyasi yönü onun maddi tərəfindən daha dərin mənalar qazandı. Bu, hakimiyyətlərin

---

110 Məcmuz-zəvaid, Heysəmi, c. 9, s. 118

111 Hakim Nişapuri deyir: “Əli ibn Həmşaz Ədildən, o da Abbas ibn Fəzl Əsfatidən, o da Əli ibn Abdullah Mədinidən və İbrahim ibn Muhəmməd ibn Ərərədən, onlar da Hərəmi ibn Ümarədən, o da Fəzl ibn Ümeyrədən nəql edir ki, Məymun Kərdi, Əbu Osman Hindinin Əlinin (r) belə dediyini söyləyir: “Mədinə küçələrində Peyğəmbər (s) mənim əlimdən tutaraq gəzirdik. Bir bağın yanından ötdükdə dedim: “Ya Peyğəmbər, nə gözəl bağdır!” Peyğəmbər (s) mənim Cənnətdəki bağımın bundan daha gözəl olduğunu söylədi”. Bu, sənədi səhih hədisdir, lakin Buxari və Müslim kitablarında qeyd etməyiblər”. (əl-Müstədrək, c. 3, s. 139)

112 əl-Müstədrək ələs-Səhiheyn, Hakim Nişapuri, c. 3, s. 139

113 əl-Kamil, Abdullah ibn Ədiy, c. 7, s. 173-174

114 Tarixu mədinəti Diməşq, İbn Əsakir, c. 42, s. 323

115 Mizanul-itidal, Zəhəbi, s. 480

116 əl-Möcamul-kəbir”, Təbərani, c. 11, s. 61

əlində bir karta çevrildi. Bir hakim Əhli-Beytə (ə) xoş münasibətini göstərmək üçün onu sahiblərinə qaytarır, onların müxaliflərinin razılığını qazanmaq üçün isə yenidən geri alırdı. Bu, uzun müddət davam etdi. Bu səbəbdən, tarixdə Əhli-Beytə (ə) yaxınlıq təəssüratı yaratmaq məqsədilə Fədəyin onlara geri qaytarıldığını görürük. Necə ki, bunu Abbasi xəlifəsi Məmun etmişdi.

İmam (ə) Əhli-Beytini (ə) özündən sonra mübahisələrdən nə qədər uzaq tutmaq istəsə də, çox təəssüf ki, ümmət onların haqqına riayət etmədi, Peyğəmbərin (s) onlar barəsindəki əhdinə vəfa göstərmədi. Təbərinin "Tarix"ində yazılır: "Camaat düşməncəsinə Hüseynin qadınlarına, zinət əşyalarına və mallarına hücum çəkdi. Qadın gördükdə çiynindəki örtüyünü dartır, ona görə bir-biri ilə mübarizə aparır və götürüb qaçırdılar".[117]

Buxari "Səhih"də Ənəs ibn Malikə istinadən yazır: *"Hüseyn ibn Əlinin (ə) başı Übeydullah ibn Ziyada gətirilib bir tasa qoyuldu. O, əlindəki çubuqla başı oyan-buyana çevirir və gözəlliyi barədə bəzi sözlər söyləyirdi". Ənəs deyir: "Hüseyn Peyğəmbərə (s) ən çox bənzəyən şəxs idi". Həmin vaxt Hüseynin başı qara rəngli vəsmə bitkisi ilə boyanmışdı".[118]*

Tirmizi də həmçinin Ənəsə istinadən öz "Sünən"ində yazır: *"İbn Ziyadın yanında idim, Hüseynin kəsilmiş başı gətirildi. Öz çomağı ilə onun burnunu-qulağını oynadır və deyirdi: "Bunun kimi gözəl görməmişəm". Ənəs dedi: "O, insanların arasında Peyğəmbərə (s) ən çox bənzəyən şəxs idi".[119]*

D. Fatiməyə (ə) olan zülmlərdən sonra Əhli-Beyt (ə) maddi mübahisələri özünə layiq bilmədi

Bütün bu illərdə onlardan alınan haqların müqabilində Əhli-Beyt (ə) maddi mübahisələrə daxil olmağı özünə layiq bilmədi. Siyasi vəziyyətin onlar üçün hazırladığı şəraitdən (xüsusilə də, Osmanın qətlindən sonra) istifadə edərək Fədəyi özlərinə qaytarmağı, ümmətin arasında fitnə alovları çıxarmaq və

[117] Tarix, Təbəri, c. 4, s. 346
[118] Səhih, Buxari, c. 4, s. 216
[119] Sünən, Tirmizi, c. 5, s. 325

böhranı dərinləşdirməyə fürsət axtaran şəxslərə yol açmamaq üçün münasib bilmədilər. Çünki onlar (ə) ali və pak şəxslər idilər.

Buna şiə rəvayətləri də işarə edir. Şeyx Səduq "İləluş-şəraye"də İbrahim Kərxiyə istinadən rəvayət edir: *"İmam Sadiqdən (ə) nə üçün Möminlərin əmiri Əlinin (ə) xilafətə keçdikdə Fədəyi geri qaytarmadığını soruşdum. Buyurdu: "Peyğəmbərin (s) Məkkəni fəth edərkən rəftarını özünə nümunə götürdü. Belə ki, Əqil ibn Əbu Talib onun evini (məcbur qalıb) satmışdı. Peyğəmbərə (s) "öz evini geri qaytarmayacaqsan?" deyə soruşulduqda o, buyurmuşdu: "Əqil bizə evmi qoydu? Biz Əhli-Beyt bizdən zülmlə alınan şeyin geri qaytarılmasını tələb etmərik". İmam Əli (ə) də bu səbəbdən Fədəyi geri almadı".*[120]

Həmçinin İmam Əlinin (ə) Bəsrədəki valisi İbn Hüneyfə yazdığı məktubdakı sözlərini də qeyd etmişdik: *"Bəli, göyün kölgə saldığı bütün şeylərdən (dünya malından) yalnız Fədək bizim əlimizdə idi ki, bir dəstə adam ona paxıllıq etdi. Başqaları da bəxşiş edərək ondan keçdilər. Allah gözəl hakimdir. Mən Fədəyi və Fədəkdən qeyrisini nə edəcəyəm? Halbuki insanın yeri sabah qəbir və gordur ki, onun qaranlıqlarında nişanələri məhv olacaq və xəbərləri itib gedəcək".*[121]

Buna əsasən Əhli-Beyt (ə) Fədəyin maddi yönünə göz yumdu. Beləliklə də Fədək onların xilafətə haqqını və məzlumluqlarını ifadə edən bir rəmzə çevrildi. Fədək gətirdiyi faciəvi bədbəxtliklərlə, Fatimənin (ə) pak məqamına edilən təcavüzlə onların qəlbini ən çox narahat edən məsələ idi. Belə ki, bunun nəticəsində onların da sözlərinə əsasən Xanım "Şəhid Siddiqə (doğru danışan və haqlı olan)" deyə anıldı. Necə ki, Kuleyni "əl-Kafi"də İmam Rzadan (ə) rəvayət edir: *"Həqiqətən də Fatimə (ə) şəhid Siddiqədir (doğru danışan və haqlı olandır)".*[122]

Buna əsasən, hər dəfə Əhli-Beytdən (ə) "Fədək" məsələsi ilə bağlı söhbət düşəndə sözü xilafətin onlardan qəsb edilməsi ilə uzlaşdırırdılar. Çünki

---

[120] İləluş-şəraye, Şeyx Səduq, c. 1, s. 155

[121] Nəhcül-Bəlağə, 45-ci məktub

[122] əl-Kafi, Şeyx Kuleyni, c. 1, s. 458

Fədəyin onlara qaytarılması həqiqətdə xilafət haqlarının qaytarılması idi. Bunu təsdiq edən dəlillərdən biri Zəməxşərinin "Rəbiul-əbrar" kitabında Harun Rəşidin İmam Museyi-Kazimə (ə) söylədiyi sözlərdir: *"Ey Əbülhəsən, Fədəyin sərhədlərini söylə ona sizə qaytarım". (İmam) bundan imtina etdi. Harun israr etdikdə buyurdu: "Onu yalnız bütün sərhədləri ilə birgə geri ala bilərəm". Harun onun hüdudlarının nələr olduğunu soruşduqda buyurdu: "Əgər onları söyləsəm, əsla geri qaytarmazsan". Harun dedi: "Babanın haqqına and olsun ki, qaytararam". İmam (ə) buyurdu: "Onun ilk sərhədi Ədəndir". Bu zaman Harunun üzünün rəngi dəyişdi və dedi: "Davam et". İmam (ə): "İkinci sərhədi Səmərqənddir". Harun bunu eşitdikdə rəngi bozardı. "Üçüncü sərhədi Afrikadır". Bu zaman da üzünün rəngi qaraladı və dedi: "Davam et". İmam (ə): "Dördüncü sərhədi Ərəb yarımadasının dəniz sahillərindən ta Ərməniyyəyə kimidir". Harun Rəşid dedi: "Bizə bir şey qalmadı... Gəl, mənim yerimdə otur". İmam (ə) buyurdu: "Mən sənə dedim axı ki, onun tam sərhədlərini söyləsəm, əsla razı olmayacaqsan". Harun Rəşid bu an onu öldürmək qərarına gəldi".*[123]

Buna yaxın bir mənaya Şeyx Kuleyninin "əl-Kafi"dəki rəvayəti də işarə edir. Əli ibn Əsbata istinadən İmam Kazimin (ə) Abbasi xəlifəsi Mehdinin qəsb olunmuş haqları geri qaytardığını gördüyü vaxt belə dediyini rəvayət edir: *"Bizim haqqımızı niyə qaytarmırsan?" Mehdi "Ey Əbülhəsən, haqqınız nədir?" deyə soruşduqda buyurdu: "Uca Allah Peyğəmbər (s) Fədəyi və onun vilayətlərini üzərinə at və ya dəvə sürülmədən fəth etdiyi zaman bu ayəni endirdi:* ***"Yaxın qohuma haqqını ver".***[124] *Peyğəmbər (s) Fatiməni çağırıb buyurdu: "Ey Fatimə, Uca Allah mənə Fədəyi sənə verməyi əmr etdi". Xanım dedi: "Ey Peyğəmbər, Allahdan və səndən bunu qəbul etdim". Peyğəmbər (s) həyatda ikən Fədəyin vəkaləti Fatimədə (ə) idi. Əbu Bəkr xəlifəliyə keçdikdə Fədəyin vəkalətini ondan aldı... Mehdi dedi: "Ey Əbülhəsən, onun sərhədləri mənə söylə". Buyurdu: "Onun*

[123] Rəbiul-əbrar, Zəməxşəri, c. 1, s. 315-316

[124] Rum, 38

bir sərhədi Ühüd dağı, digər Misirin Ərişi, Ərəb yarımadasının dəniz sahillərindən Ərəb şəhəri olan Dövmətul-Cəndəldir...”[125]

İmam (ə) bu sözləri ilə Fədəyin bütün İslam dövlətinin hüdudlarını ehtiva edən bir mənaya işarə edir. Əgər Abbasi xəlifəsi qəsb olunmuş haqları geri qaytarmaq vədində doğru olsaydı, o zaman Əhli-Beytin (ə) ən böyük məzlumiyyəti və qəsb olunmuş haqqı olan Peyğəmbər (s) xilafətini qaytarmalı idi.

Bunları İlahi İhsan Zahir və onun kimi Əhli-Beytin (ə) saf və pak çeşməsindən uzaq düşmüşlər əsla anlayıb dərk edə bilməzlər. Bu səbəbdən də, Şeyx Kuleyninin “əl-Kafi”dəki bu rəvayətini götürüb tənqid və məsxərə məqsədilə istifadə edir: **“Qeyd edəcəyimiz ikinci rəvayət də “əl-Kafi”dəndir. Əbülhəsən Musa Mehdinin yanına gəlib, onun qəsb olunmuş haqları qaytardığını görüb deyir: .... Mehdi dedi: “Ey Əbülhəsən, onun sərhədlərini mənə söylə”. Buyurdu: “Onun bir sərhədi Ühüd dağı, digər Misirin Əriş şəhəri, Ərəb yarımadasının dəniz sahilləri və Dövmətul-Cəndəldir...” (əl-Usul-minəl-Kafi, c. 1, s. 543)**

Yəni bütün aləm. Bunlara və bunların yalanlarına baxın. Xeybərin bir kəndi harada, dünyanın yarısı olacaq ərazi harada! Bu adamlar və onların şişirtmələri həqiqətən təəccüb doğurur! Kiçiyi necə böyüdür, böyüyü necə kiçildirlər! Bu, onların şişirtmələrinə və uydurmalarına daha bir dəlildir”.[126]

Belə bir üsluba susmaqdan başqa heç bir cavab verə bilmərik. Allah bizə kifayət edər, O, necə də gözəl vəkildir! Şair nə gözəl deyib:

Səfehə cavab verməkdənsə sükut edərəm
Nə qədər sükut var ki, cavab əvəzinə cavabdır.

---

[125] əl-Kafi, Şeyx Kuleyni, c. 1, s. 543

[126] Şiə və Əhli-Beyt, İhsan İlahi Zahir. s. 90

E. İmam Əlinin (ə) sərəncamındakı Fədək

Mümkündür ki, deyilsin: Fədək Möminlərin əmirinin (ə) sərəncamına keçdikdən sonra və müsəlmanların xəlifəsi qismində onun həqiqi ixtiyar sahibi olduğu halda, sanki, onu sahiblərinə geri qatarmış və ya gəlirini beytül-mala daxil etmək üçün onlardan izn almışdır. Xüsusilə də, İmamın (ə) xilafəti üçün tələb olunan şəraitin yaradılmasına yönəltmişdir. İmamın (ə) ədalət və dürüstlüyünün dar gəldiyi bəzi narazı adamların varlığı səbəbindən Fədəyi beytül-mala qaytardıqdan sonra Əhli-Beytinə (ə) geri verməsi heç də zərurət kəsb etmirdi. Belə ki, o haqq sahibi və müsəlmanların xəlifəsi olaraq həmin dövrdə münasib gördüyü şəkildə və tam səlahiyyətlə ondan istifadə edirdi.